

UNGARIA

REVISTĂ SOCIALĂ-STIENTIFICĂ-LITERARĂ.

Apare
de zece ori pe an.

Redactor: GRIGORIU MOLDOVAN.

Abonament
5 fl. (10 franci) pe an.

LUPTA NOASTRĂ.

Am publicat mai multe părți din scrierile polemice ale dlui Tit Maiorescu, cari erau scrise între anii 1868—74 și care caracterisau mult stările noastre de pe atunci.

Scrierile lui T. Maiorescu își au valoarea lor și astăzi; guvernul rumân ar face un lucru vrednic de laudă, dacă le-ar tipări în mii și mii de exemplare și le-ar împrăști prin școli, prin toate locurile locuite de rumâni. Pentru că scrierile aceste ne deșteaptă, ne trezesc din somn, ne fac ca să ne cugețăm; ne redau demnitatea, valoarea individuală, libertatea cugetării, care era reversată pân' atunci pentru trei-patru oameni numiți „semi-zei”-naționali, în mare parte oameni cu știință moderată, cu simțuri neșpicabile.

Ca student cu multă lăcomie ce-team scrierile lui Maiorescu. Ca tiner m'am convins că o atare direcție e o nenorocire colosală pentru noi; a porni orbiși după oameni de toată pânura, dubioși în caracter, țermuriți în știință, duri și de multe-ori proști, fără nici o fineță socială, este pentru poporul rumân o nenorocire, de la care ar trebui abătut națiunea prin o muncă serioasă, prin o critică necruțătoare.

La noi nu era în modă munca se-

rioasă. Aveam cu sutele oameni superficiali, cari nu învățau, ci trăiau din furat; furau din alte literaturi și ne îndopau cu știința străină; nu era în modă cugetarea serioasă; porneau după nebuniile altora scornite în numele și folosul poporului rumân; literatura noastră pe tot terenul era îmbogățită de monstruozițai, despre care eram siliți a crede, că 'su lucrări clasice, pentru că au fost făcute de „semi-zei” nostri. Pentru junimea noastră s'a creat un cerc de minciuni, de nebunii, de blăstămății științifice, istorice, politice și sociale, cari au trecut de adevăruri stabile.

Bărbații — precum zice Maiorescu, — pe care din copilărie eram obicinuiți a-i admira în fruntea mișcării noastre naționale, în loc de a fi venit în esperință și maturitate, ce o aveau, să lumineze și să modereze cu bunăvoință aspirările noastre, par a fi privit viața publică a poporului rumân ca o stăpânire a lor; n'a fost ertat a scrie, a vorbi, a face în contra lor, pentru că ei au fost infalibili, semizei. Poporul rumân era împărțit în două părți, o parte sta din semizei, cecalaltă din adoratori; din lăudați și lăudătorii; nime ne având cutezanță a critica faptele, lucrurile lor.

Erau niște vremuri ciudate!

Ca tiner iubitor de popor și patriă, m'am alipit de aceia, cari au ocupat loc între cei lăudați și laudători; cari cugetându-se despre stările lucrurilor au lovit în mari în mici; au descoperit minciunile, falsificațiile marilor, nerespectând barba albă pe capul necopt. În loc de fapte n'am acceptat vorbele, frazele goale; în loc de grăunță, neghina amară; am vrut ca și noi să fim ca alte popoare, la cari se sbiciuește păcatul iar' nu se laudă; se lamuresc ideile, iar' nu se conturbă; meritele adevărate își au valoarea lor, iar' nu se negresc; c'un cuvânt unde se știu oameni fără patimă, fără interes privat a lucra spre binele națiunii și a patriei cu o înțelepțiune adevărată, cu profunditatea științii.

Cum să nu mă alipesc eu de aceia, cari au vrut să se deschilinească untul de zară, când am văzut pe bărbații adorați, pe „semi-zăii“ naționali pe terenul economic și social a despoia poporul, al maltrata și al goli de tot ce are? Când am văzut că unul dintre marii noștrii pentru o chilă de slănină, de brăzdă dată țeranului în necazul lui, a vândut moșia omului; când am văzut că bărbații noștrii cu o lăcomie drăcească aleargă după bunurile poporului; din sudoarea poporului se îngăzdăcesc, și pentru popor nu fac nimica.

Am văzut și pot sluji cu numele domnilor, bărbați cari folosindu-se de prostia țeranului, l'au despoiat din toate, apoi s'au dus și au vorbit despre poporul subjugat, despoiat de unguri!

Pă terenul politic am văzut o grămadă de oameni, cari sub nemți, sub absolutismul cel mai întunecat, au servit de proptele la sistemul înfiorător,

denunțând bărbații altor neamuri, cari s'au luptat pentru libertățile patriei; i-am văzut a alerga cu o lăcomie grețoasă după oasce, după oale cu carne, după posturi, după milă, așezându-și capurile pe tăietoarea neanțului, sub toporul neanțului. Am văzut pe oamenii aceștia în spatele poporului, vînzînd poporul și folosindu-se de jertfele aduse de poporul rumân. Iar pe poporul nostru l'am văzut în necaz, în robie, în sânge.

Și iarăși bărbații aceștia, cari sub absolutismul cel mai crâncen n'au gemut, nu s'au văietat, n'au protestat, nici n'au făcut o politică pasivă, ci au fost prea deplin îndestuliți cu soartea poporului rumân, vîzînd că cu răcăștigarea drepturilor patriei, ci își pierd fundamentul (1867) de existență de sub picior, au protestat în contra libertăților patriei; au introdus în politică ura și pisma în contra ungarilor, și prin aceasta au făcut, ca ungurii să se apere în contra poporului rumân, care înaintea ochilor ungurești a apărut de inimicul patriei și a libertății noastre. Prin aceasta noi astăzi ne-am pierdut dreptul de acuză pe unguri, după-ce tot poporul are drept a se apăra în contra inamicilor săi.

Pe terenul politic dară am văzut o grămadă de bătrâni, cari nimic n'au învățat din trecut, din experiență, fiind ei conduși numai de ură, de interes private, iar nu de interesle de existență ale poporului rumân, nici de voința bine făcătoare: a câștiga ceva pentru poporul mult suferitor.

Mi făceau o politică avînturioasă, a cărei devisă era ștergerea dualismului. Auziți oamenilor! Ștergerea dualismului. Rumânii noștri, cari conduceau politica noastră, se luptau pen-

tru o Austriă compactă, în care Transilvania, firește cu preponderanța sașilor și a nemților — să fie o provincie subjugată, cu sistem de guvernare absolutistic. Pre ce era basată politica asta? De unde și-au luat oamenii aceștia ideile politice? Avut-au politica lor un fundament istoric, o basă legală, sau oare-care trecut? Căci rumânul în Transilvania feudală, în marele principat a fost tot-deauna fără de drepturi! Ei n'au cugetat la acea, cumcă Ungaria a fost un stat de sine-stătător, despre care totdeauna unghurii au dispus, care și-a avut libertățile și așezămintele sale unghurești; cumcă Transilvania după dreptul istoric, pe basa legală, a fost a unghurilor, — o mână de oameni pornind după idei false, după minciuni istorice alcătuite și scornite de ei înșiși, au vrut a șterge Ungaria de pe fața pământului. Așadară văzurăm pe oamenii noștri a alerga după potcoavele cailor morți și nu s'au nisuit a profita ceva în interesul poporului între giurstările nouă politice din patriă. Lupta aceasta a fost în contra independenței, bunăstării, libertăților și așezămintelor patriei.

În o politică ca aceasta nu e moralitate, nu e simț de iubire de patriă, de alipire și de credință cătră tron! Nu ne poate mângăia și nu ne poate asigura existența noastră pentru viitor.

Pě terenul literar am văzut o grămadă de oameni necopți dând sfaturi oamenilor cu minte; o grămadă de opuri verzi-uscate trecute de opuri clasice; a grămadă de scriitori fără nici o știință, devotament; o clică literară părtinind toată mișelia, superficialitatea și nebunia literară.

Cum să nu mă alipesc cu de Maiorescu, cum să nu fi fost eu pătruns de adevărul scrierilor lui?

M'am apucat de scris. Pě la anii 1867—8 am scris în Aurora, Umoris-tul, Familia, Gazeta Transilvaniei. Îmi aduc aminte trimițind Familiei o critică asupra romanțierilor rumâni, mi-am exprimat părerea, cumcă noi n'avem romanțieri nici romanuri de oare-care valoare, nici nuvele de doamne-ajută. Dl Vulcan, redactorul maculaturei numite „Familia“ indignându-se, m'a îndrumat la catalogul unei librării din București prin aceasta vrënd a documenta că noi rumânii în privința aceasta suntem rincezi de bogați. Minciună colosală! Astăzi, după 25 ani, după afirmarea dlui Vulcan și după apararea mai multor necoțuri în Familia, putem dovedi, nici astăzi n'avem romanțieri.

Mi-am mâncat brânza cu dl Vulcan. Am început a scrie unghurește, tot despre lucruri rumânești. Am tradus mai înainte de toate pě unghurie două poesii populare rumânești, cari au apărut în „Fővárosi Lapok“. Afară de acelea două poesii n'a apărut altă din condeiul meu, și iată capăii, lăcustele lacome, vagabunzii literari ai națiunii noastre, s'au apucat de mine, m'au atins cu numele de renegat; au urlat în lume despre bajocura cu neamul rumânesc. Zic, afară de două poesii n'am scris atunci altă pě unghurie. La aceasta mi-am perdut și știpeudiul (330 fl.) asemnat de comitetul Asoția-ciunei transilvane în ședința din 5 nov. 1867. Ce păcat aveam eu? Am tradus două poesii populare frumoasă pe unghurie. Pentru acestea două poesii am devenit eu renegat; cu fapta aceasta am bătjocorit cu neamul rumânesc.

Și vermele încă se apără. M'am apărat.

N'am cruțat mai mult nici pe mic nici pe mare; am sbiciuit faptele rele

a sînguraticilor; am lovit în sîmizîi vîzîndu-i nebuni, netrebnici; am bajocorit nebuniile oamenilor noştri, dar nu mi-am tîgăduit nici odată legea, naţia; n'am vorbit nici odată în contra neamului meu, pre care l'am iubit, îl iubesc; îl voiu iubi pînă la moarte.

Însă ce vedem? Ce s'a întîmplat cu Maiorescu, s'a întîmplat şi cu mine Pécătoşii s'au acoperit cu poporul, cu naţionalismul. A lovi în ei e a lovi în popor; a bate spatele unor răi e a bate poporul; ei sînguraticii, şi poporul sunt una, nebuniile lor îs şi nebuniile poporului, sunt însuşi naţionalismul! Obrăznicie nespusă! O ticăloşie ne mai auzită!

Una ca aceasta numai la noi se mai poate întîmpla; la noi, cari nu de mult ne-am deşteptat „din somnul cel de moarte“. Au zis că'm bat joc de poporul rumân, de limba rumână! Cum să fie, dupăce eu eram fâlos cu originea mea rumână, şi n'am avut nici în gînd cândva ca să mă lapêd de poporul rumân!

Zis-am eu cândva că nu-s rumân? Că poporul rumân are năravuri uricioase, că limba rumână nu e destul de dulce, frumoasă, nu-i de viţă romană, nu ne tragem origine dela romani? doară poporul nostru e un popor ticălos, neapt de cultură, din fire rîu? Nici una, nici alta!

Am zis, că A. e nemilos faţă cu poporul; am zis, că B. îl jefueşte pe popor... am zis că C. îs'a ngrăşat din sudoarea poporului; că D. a vîndut moşia ţeranului pentru o chilă de slănină; că opurile lui E. sunt furate din alte literaturi; că ideile politice ale lui F. îs în contra independinţii patriei; şi am zis mai nainte de toate, că toţi

aceştia nu-şi împlinesc dătorinţa nici faţă de popor, nici faţă de patriă. Am zis, că nouă nu ne pot da drepturi, legi bune, privilegii în privinţa limbii, legii, nici cehii, nici croaţii, nici rumânii din statul vecin, nici ruşii, nici nemţii din Austria, nici străinătatea, ci numai ungurii; să nu mergem noi la streini a cere ajutorul străin; să rămînem în Ungaria şi să ne silim a ne înţelege cu Ungurii, pentru-că toate drepturile, privilegiile, bunurile naţionale, care nu prin unguri, ci doară prin spriginul şi ajutorul străin ar fi câştigate, din punct de vedere constituţional, patriotic, vor fi ilegalităţi nevalorosă, fără temeiul legal, a căror viaţă va fi nimicită de primul zefir constituţional. Am zis mai departe, că ungurii sunt în drept a nu ne crede, a nu ne cruţa, a nu ne desmerda, a nu ne ajuta în tendinţele noastre naţionale, căci noi în 1848/9 ne-am luptat sub stindardul reacţiunii în contra constituţiunei, independinţei patriei, sub nemţi am sprijinit un sistem absolutistic, sângerous, contra constituţionalismului unguresc, la anul 1867 iară ne-am declarat în contrar restituţii aşezîmintelor constituţionale, şi azi zîcem că noi trêbue să lucrăm în butul regelui după-ce noi faţă de regele constituţional n'avem nici o dătorinţă.

C'un cuvînt ţînuta noastră de la 1848 pînă azi a fost anticonstituţională, duşmănoasă faţă cu ungurii, cu ţara ungurescă, cu legile ungureşti şi cu regele unguresc.

Atunci când am lovit în oameni sînguratici fără bun simţ cătră popor, lege şi patriă, aceştia de sub mantaua naţionalismului fals şi ciudat, ca nişte capai turbaţi lătrau în lumea largă, că eu lovesc în popor, în interesele poporului, că-s un renegat, care şi-a vîndut

dut nația, bunul simț național ungarilor. Ei s'au apêrat cu spatele poporului ale naționalismului, nesilindu-se a arăta, că cele zise de mine într'u adevêr îsu în contra poporului; fără ea să arete un cuvânt rostit sau scris de mine în contra națiunii, poporului și însușirilor lui.

Nu eu, nu ideile mele îsu de vină, că ei m'au învins. Această învingere se bazează pe o immoralitate comună. Ei astăzi vorbesc în numele poporului, eu mă aflu despărțit nu de popor, ci de ei, de „semizei“ și „anteluptătorii“ naționali, căci de poporul rumân nu mă poate despărți nimenea, după-ce din popor m'am născut, din el m'am rădicat și în contra lui n'am păcătuit nici odată.

Aceea, că ei astăzi îsu mai mulți, că m'au învins și eu înaintea ochilor lor sum un renegat, încă nu însămnează nimic; mai ales nu însămnează o victorie nimicitoare. Eppur si muove! Ideile omeștești nu 'su de azi pē mâine. O idee astăzi nu pote cuceri, dar poate învinge mâine, preste un an, un deceniu, un seclu. O idee poate fi privită pentru un popor de rea, dar mâine poate fi binefăcătoare. Dintr'aceea, că ei astăzi îsu mai mulți, și eu cu părerile mele is isolat, nu urmează că doară ideile, faptele și tendințele lor ar fi sîngur mântuitoare pentru neamul nostru rumânesc, iar ale mele ar fi periculoasē. Vremurile, oamenii, poziția popoarelor se schimbă, dupăce nimic nu e stătornic pē fața pământului. Din mulțimea lor și din soluțiunea mea încă nu urmează, că A nu-i jăfuitor de popor, B. e bun politic, faptele lui C. n'ar fi crime față cu poporul rumân și opurile lui D. ar fi niște elasicități; nu urmează nici aceea, că eu pentru părerile

mele isolate tot-odată sum un renegat, vînzător de nație, fără bun simț, necuviincios cătră neamul nostru rumânesc, la așa ceva pot cugeta numai niște oameni neciopliți, ticăloși, fără caracter, cu gîrgăuni în cap, smintiți la minte, sau accia, cari despre libertatea cugetării n'au nici idee.

Fără critică nu se poate ridica nici un popor. Fără discutarea diferitelor păreri, treburile nu se pot lămuri. Fără sbiciuire păcatele, defectele nu se pot delature. De o laudă monotoană ne apucă scârba și de mărimea nemeritată și mult-lăudată a „bărbaților“ noștrii conducători (Lucaciu, Slavici, Balteș, Căsalțan etc.) ne apucă greața! Acești rumâni la alte națiuni, după superficialitatea, stupiditatea și defectele lor spirituale și morale, ar avea loc numai în crișmele suburbiale, între oameni, desbrăcați de bunul simț; la noi însă îsu oameni mari, pentru-că au o gură mai mare și o obrăznicie politică nespūsă. Aceasta e buba, morbul neamului rumânesc. Ne retragem dinaintea acestor oameni! Cu atari bărbați sub un stindard nu mă pot lupta!

Poate zice cineva: Iată Maiorescu s'a întors, el astăzi e conducătorul tinerimei întraltă direcție! Să poate! În România îsu alte treburi. România de la 1867 mult a înaintat, astăzi poate avea alte idei.

În România astăzi pē tot terenul vedem o muncă serioasă. Literatura, știința, politica își au bărbații lor devotați. Chiar prin sbiciuirea defectelor, în România pē tot terenul ne 'ntêlim cu critica serioasă; presa partidelor lămuresc ideile; ideile lui Maiorescu îsu realizate. Acolo lucră oamenii spre binele comun al patriei, al națiunii, și

îm bate inima de bucurie când văd, că acolo poporul rumân în toate zilele face câte un paș spre mărirea și lauda romanismului. Dar la noi în Ungaria s'au stricat treburile de tot!

Ce fac la noi bărbații „anteluptători“? Îș bat pieptul ca țiganii, că ei îsu rumâni!

Când ne aflam bine cu ungurii ungurenii erau fala rumânilor. Ungaria a fost focarul romanismului; spiritul național la noi s'a susținut, cultura rumână, literatura înflorea. Aveam cărturari cari ne deșteptau. Mulți dintre ei s'au dus spre România ca să aprindă focul naționalismului și acolo. Noi i-am deșteptat rumânii de dincolo de Carpați, noi le-am arătat drumul pe terenul politic, literar, științific, cultural. A noastră a fost idea de unire a principatelor; a noastră a fost idea de fundare a academiei rumâne; noi i-am dat curs învățământului rumânesc; în societate valoare limbii; bisericii idea de independență; pe terenul industrial și comercial oamenii bravi; și agronomia Rumâniei de la noi și-a recuirat brațele sănătoase. Ungurii nu ne-au împedecat, să nu ne cultivăm, să nu-i cultivăm precei de dincolo de Carpați.

Astăzi? Cine lucră astăzi ceva serios la noi? Avem mai multe libertăți ca și atunci, căci mai înainte de toate libertatea presii astăzi ni asigurată; școlile, universitățile în lăuntru și din afară îsu deschisă pentru pruncii rumânilor, și totuși facem noi oare ceva bine pentru binele comun rumânesc?

Toți lucrăm pe un teren, toți suntem politici; toți vorbim despre subjugare și vorbind așa cu toții noi înșine ne punem jugul pe grumazi. De la 1867 la noi nime nu lucră nimic

spre binele comun, cu toții sbierăm, că suntem asupriți! De la 1867 cărturarii noștri tac, n'au scris o carte de doamne ajută. Cine îl împedecă pe dl. Silași, Al. Roman, Dr. Lucaciu etc. etc. în scriere? Cine îl asuprește, ca să nu îmbogățască literatura rumânească? Cu toții trăesc într'o trândavie vorbind de spre asupriri, căci firește a vorbi e cu mult mai ușor decât a lucra.

Noi ne îndestulim cu batera popului, că suntem rumâni; munca serioasă o lăsăm dracului.

Ne împlinim noi datorințele noastre față cu poporul, cu cultura rumână? Cumpărăm noi cărți rumânești, susținem noi doară foi, reviste sau alte instituțiuni culturale? Doară ajutam prunci la școale? Aceia cari astăzi s'au îmbogățit din sudoarea poporului doară au depus fundațiuni pentru copii săraci ai țeranului?

Să nu mergem mai departe, să rămânem în Cluj. Aici învață la universitate, la academia comercială, în institutele pedagogice, gimnasilor etc. peste 300 de fete și feciori rumâni. Mulți dintre aceștia nu o au pânea de tote zilele, suferesc de foame. Inteligența rumână încă e mare. Sunt advocați, proprietari, angajați avuți, — mulți bogățindu-se din sudoarea poporului. Mulți dintre ei îsu anteluptători naționali, conducătorii poporului rumân! Și oare aduc îș aceștia aminte de pruncul sărac, leșinat de foame al țeranului? Nici un anteluptător național din Cluj nu aruncă o coajă de pâne, un os pruncului sărac, care cu atâta necas învață. Nu-și aduce aminte nici unul, la un praznic, la o sărbătoare mai mare, de pruncii săraci rumâni; cât de bine i le-ar cădea acestora o lingură de zamă caldă, după-ce trăesc din zi în zi numai din pâne uscată!

Aceia, dintre studenții universitari, cari au scris un apel către inteligența rumână, (sunt între ei vre o câți-va leșinați de foame) publicându-l în Tribuna și Gazeta, că inteligența rumână să apere drepturile naționale, ar fi isprăvit o treabă cu mult mai cuviincioasă, dacă s'ar fi rugat inteligenții pentru pâinea aceloră, cari flămânzesc din zi în zi și își mănăcă sănătatea din pruncie luptându-se cu atâtea lipsuri. Nu trebuie inteligența noastră îmbărbătată pe terenul politic, căci vedem, toată viața noastră stă din frecări, din mișcări politice.

Aceste-'s adevăruri! Am cunoștință de fapta măreață a unui „semizeu“ (firește de pânura lui Slavici). Un student suplicând pentru ceva ajutor, semizeul a răspuns: „Afară! cine n'are bani, nu învețe! N'am strins eu banii pentru voi!“ Boul mare impunge tare. Și semizeul rumânilor pe pruncul țeranului l'a dat afară; intraltă zi apoi a vorbit despre subjugarea, asuprairea ungarilor!

Înființată inteligența rumână dela 1867 o școală? Toate 's înființate și susținute din sudoarea poporului, sau din fundurile noastre bisercești. Dintre semizei cunoscuți astăzi pus'au oarecare o sutuță de bani pentru oare-care scop cultural?

Nimic nicăiri! Cine-l împedecă pe bogatul A. să jferască o parte din averea pre altarul nostru cultural? N'are nici prunci, nici familie, și averea aceea a fost adunată de la popor! Sau pre C. sau pre I. etc. care 's bogați cu toții? Nici un cruceriu! Firește, căci naționalismul la noi e foarte ieftin; nu în fapte mărețe ci în vorbe goale se manifestează Așa suntem dedați!

Din contră cu toții alergăm după

banii „prostu“-lui, care umblă, sêracul cu pălăria 'n mână după noi nefiind respectat de noi nici într'atâta, ca să-i dăm mâna, sau ziua bună!

Fundăm bănci, institute de credit cu sutele să-i stoarcem banii, averea poporului; cu toții numărăm la bani; ne lăsăm biserica, ne aruncăm reverenda jos, ne facem casieri; în loc de a predica cuvintele, credința Mântuitorului, predicăm ujură, ne lăpădam de cele sfinte ale poporului și ne dăm dracului cu totul!

Instituțiunile, libertățile, bogățiile patriei, însușirile frumoase, tăria sufletului, brațele brave ale țeranului, caracterul firm, credința neclătită, munca ne'ncetată a poporului nostru susține naționalismul nostru în Ungaria, iar nu inteligența noastră, care scăpătând de opincă își uită datorințele sale față cu poporul rumân; nu ne susține în naționalism lupta anteluptătorilor pe terenul politic, din contra fără lupta aceea rumânul ar fi tot rumân, ar fi mai bogat moralmente și spiritualmente.

Stima și respectul nostru excepțiunilor. Am fi foarte nenorociți, dacă n'am avea bărbați demni de laudă. Însă aceștia tac și fac; nu-'s semizei nici anteluptători naționali fără merite și obraznici. Curentul lucrurilor: a fi laudați cei ce-'s cu guă mare, cu vorbe goale; isu loviți aceia cari pentru poporul rumân își jertfesc averea, viața, tac și fac. Era noastră: e era gurilor mari, capurilor sêci, politicoșilor obraznici. Cei ce strigă mai tare aceia-s mai cu merite, mai demni de laudă, mai marii ai poporului. Modestia, munca de omenie pentru popor nu-și are astăzi valoarea sa Dacă nu urlu nu ești rumân, nici demn de încrederea poporului.

A urla cu lupii poporului egal c cu lucrarea, muncirea jefirea pentru popor.

Ne cuprinde o greață nespusă la vèzuta acestelor lucruri. A vedea în fruntea unui popor oameni lăcomoși, smintiți de minte, slăbănogi, superficiali, pizmași, fără cultură, neciopliti: e ceva trist, ceva grețos!

În vremile dedemult națiunea, inteligința rumână și-au împărțit puterile pe tot terenul; am avut politici, filosofi, pedagogi, cărturari, oameni de toată treaba. Astăzi suntem cu toții politici; ne îngânăm, ne îndopăm cu minciuni, urlăm în lume; dar de lucrat nu lucră nici unul serios, pentru bunăstarea națiunii, patriei! Nici junimea nu învață cu atâta zël, cu cât am învățat noi cei din vremile trecute. Suntem cu toții înglodati în glodul minciunilor, al trândaviei; îl vedem adevèrul lovit, ignorat; nu ne pasă de el!

Intr'aceste justări omulu cu bun

sîmțemînt, cu oare care valoare nu poate tăcea. Maiorescu astăzi poate trăi în liniște, căci ideile lui îsu realizate; — la noi s'au strîcat de tot lucrurile.

Nu voiu tăcea! Eu ca renegat, ca vînzător de națiune, nu voiu tăcea pân' atunci, pînă când pre toți aceia, care ascătăzi stau înaintea poporului rumân cu capete necoapte, cu sîmțeminte ciudate, cu caractere slăbănoage, însă cu guri mari, ca niște esistențe dubiale, nu le voiu vede în crijmele mahalalelor, între soții lor adevèrați, iar în fruntea poporului rumân nu sè vor ivi iarăși bărbații cu merite, cu fapte mărețe, cari să fie demni de reprezentarea, conducerea unui popor, cum e poporul nostru rumânesc; pînă când oamenii de nimică, rëutăcioși nu sè vor demasca și nu-și vor lua rësplata, desprețul cuvenit!

Aceasta e tînta luptei noastre, pentru aceasta ne luptăm noi.

Grigoriu Moldovan.

ELEMENTE UNGUREȘTI ÎN LIMBA RUMÂNĂ.

Introducere.

A trecut vremea, când unele popoare fără de a se face de răs, se pot mândri cu o limbă curată nepătată, care n'au împistrițato-străinismele. Zidul nalt și nestrăbătut, carele era arădicat odinioară de fantasia naționalismului, ce toate le-a aurit cu grosul, ca să 'nchidă înaintea poporului, a cărui fêt e și el, tot ce-î străin pînă chiar și văzduchul, scrutarea vremurilor mai noi l-a dërâmat cu armele sigure ale științei. Incepem din beția naționalismului, în care ne-am copleșit un tîmp lung, pre tot-îndenea, unde străbutusăre razele culturei, a ne deștepta; incepem a pricepe dreptatea, că tot, ce se atinge, are și înriurire reciprocă și că înriurirea își are urmele sale, cari nu se șterg.

De sub înriurirea aceasta nici limba nu se poate detrage. Popoare, cari is dușmani ne-

înpăcați, ori pe cari soartea numai din întem- plare i-a aruncat pe o scurtă vreme lângă olaltă și dacă se despart, pe vecie se rup unul de altul, în limba lor păstrează urmele, de când au fost și trăit laolaltă.

Inflorirea domnirii lui Bach d. p. des- tul de scurt tîmp a durat, de abia un dece- niu și totuși cuvintele *zsandár, policzáj, fináncz, stempli, trafik scl. rêmân mar- tori* vorbitori în limba ungurească despre mo- dul, cum a știut ferici țara noastră.

Inriurirea nu-î numai unilaterală, ci și reciprocă; nu numai limba mai cultă face, ca să-î simte puterea ei cea necultă ori mai necultă, ci și asta rînriurește pe acealaltă, deși într'o măsură cu mult mai mică și în sîmnu de atingerea lor o silește să primească dela ea cuvinte. În privința culturei d. p. po-

poarele din Africa de meazănoapte precum în ziua de azi, așa și în trecut, cu mult mai 'năpoiate-s, decât o parte mare din neamurile Europei; precum nici turcii în asta privință nu pot ține pași cu ungurii; totuși popoarele cele mai multe din Europa nu puține elemente primară în comoara limbei lor, cari s'au născut sub cerul altei părți de lume și cari se trag din limba arabică. Astfel de cuvinte sunt: algebra, articsóka, kaliber, cifra, elixir, magazin, szirup, talizmán scl.

Despre semilună nici prătinii ei, admirătorii ei intim încă nu pot spune, că în împrejurimile acele, unde a răsărit și apus, de lumina ei rece cultura câtuși de puțin să fie propășit; ci dinpotrivă da, că numai pre unde ajungea, în răsărirea și apunerea ei, pretodindenea după ea dărâmare, înveștjire și amurțire a urmat. Țara noastră, nu putem zice, că vre-un lung tîmp ar fi purtat lanțurile jugului ei și totuși nu numai limba ungurească din acele vremuri grele a primit, ci și azi păstrează pomenirile despre domnirea ei pe pământul nostru. Din zilele aceste întunecate și triste rămasăre, ca marturi, să amintim din numărul cel mare numai unele mai răspândite, cari sus și tare dovedesc viața, care s'a plămădit la noi, ca: basa, deli, betyár, martalócz, kalpag, dolmány kaftán, bisak, csutora, ibrik, findza, korbács, kard, handzsár, harács scl.

Firește, cu cât mai mare putere are unul, cu cât e mai deasă și mai zilnică atingerea, cu atât sunt mai cu spor semnele înrîurii. Așa dară înainte, fără vre-o scrutare mai afundă putem de sigur a zice, că în limba rumânească trebuie să găsim din limba tuturor popoarelor elemente în număr mai mic, ori mai mare, cu cari tîmp mai lung ori mai scurt a fost în atingere. Neamurile și limbele aceste sunt cea greacă, turcească, albană, într'o parte cea italiană, nemțască (sașii din Ardeal); din limbele slavoane cea veche slavonă, bulgară, sârbească, muscălească, ruthenă, polonă și slovăcească, mai departe cea ungurească, ba încă și țigănească. Cuvintele dela popoarele aceste parte din atingere, parte din contopire au intrat în limba noastră. E drept, că unele din elementele străine

multe vorbe de ale noastre le-a amestuit și le-a mommentat în uitare, d. p. ungurescul beteg cuvîntul nostru lănced (lanquidus) ung. fogad pe rumănescul jura (jurare); dar totuși trebuie să recunoaștem, că impromutările aceste în măsură mare au bogățit limba-ne, care dela 'nceput era foarte socracă.

Insămnătatea cuvintelor străine nu trebuie azi mult a dovedi, nici pe larg a desfășura, că întocmirea lor se ține între datorințele filologiei. Aceste sunt lucruri de mult isprăvite.

Cu elementele străine ale limbei rumănești până acuma foarte mulți s'au îndeletnicit, între ei învățați de primul rang. Astfel de lucrări sunt a) Francisc Miklosich: „Die slavischen Elemente im Rumunischen“ (Denkschriften der Wiener Ak. d. Wiss. hist.-phil. cl. XII. 1862.); b) Robert Rösler: „Die griechischen u. türkischen bestandtheile im Romänischen“ (Sitzungsberichte der phil.-hist. cl. der kaiserlichen Ak. d. Wiss. L. 1865; c) Pavel Hunfalvy: „A rumuny nyelv“ (Nyelvtudományi Közlemények. XIV. 1878.); d) A. de Cihac: „Dictionnaire d'etymologie daco-romane elements slaves, magyars, grecs-moderne et albanais“ (II. 1879.)

Departa să fie de mine, ca să dējosesc lucrările învățaților acestor recunoscuți; atata însă trebuie să insēm, că mai toate din întocmirile amintite sunt foarte lipsite, fiind-că datele în mai mare parte le-au scos din literatură și mai cu samă din fruptele cele mai noi; la limba poporului, cu care luând afară pe unicul Cihac, n'au fost în cunoștință mai de aproape, n'au putut fi cu băgare de samă. Tot aceasta am să spun și despre folosirea monumentelor vechi de limbă; provocare la ele numai ici-colea am aflat în cărțile lui Cihac. Nu trebuie deci să amintez, că fără eshaurirea acestor doăue isvoare inventarul cuvintelor străine nesmintit va arêta multe scaderi.

Noi din parte-ne dară, înainte de ce ne-am fi apucat la alcătuirea elementelor ungurești, trecute în limba noastră, într'u cât ne-a fost cu puțință, am scrutat și cuvintele, cari trăesc în limba poporului și am studiat pentru țanta noastră monumentele vechi de limbă.

Am amintit mai sus, că afară de Hun-

falvy cu întocmirea elementelor ungurești în limba rumână mai cu temei, deși cu mai mică pregătire filologică s'a îndeletnicit Cihac. El a lucrat cu multă conștiință, dar fiindcă limba ungurească numai din vocabular a cunoscut-o, trecutul și dezvoltarea ei istorică n'a avut parte de-a o învăța, cea ce o astfel de lucrare nesmintit o poartă, lucrarea lui nu are vre-o valoare mai mare.

Asta o amintesc fără, ca să ciuntez ceva din meritele lui Cihac; o fac însă, fiind că acesta-i adevărul. Nu mi-am pus de gând, ca prin cuvintele mele să sporesc numărul cuprinșilor de naționalism, cari pe Cihac l-au deschis din sînul societății rumânești, pentru că a avut curajul dreptatea a o numi pe nume și că din popularitate nu a vrut să fie necredincios față de dreptate și de știință. A spus-o verde și apriat, despre ce l-au convins scrutările lui; a măturisit faptul, că limba rumână este însemnă de elemente străine, că $\frac{2}{5}$ ale cuvintelor sunt slavaone, $\frac{1}{5}$ greci și turcești, $\frac{1}{5}$ ungurești și albane și numai $\frac{1}{5}$ latine. A și pățit-o pentru judecata asta deschisă și slobodă, l-au ars pe fruntea lui sîmul de rușine a re negatului. Maniū în analele academiiei din 1883. îl pune între neprieteni c-î mai crîncea ai latinității limbei rumânești, pe lângă un Hunfalvy, Rösler Réthy, Sulzer, Miklosich scl. (2. pag.) Nemărginiță-i durerea, care o simte la citirea lucrării lui Cihac; îl doare, că omul acesta-i rumân, pe care rumânii la sînul lor l-au crescut și nutrit; el prinde mână cu Hunfalvy, care află mărire în acea, ca să falsifice istoria noastră națională. E și demn învățecel, zice Maniū (142 pag.). Hașdëu, redactorul vocabularului academiiei, scandalisându-se esclamă: Cihac cîtează să spună, că elementele străine ale limbei rumânești întrec acele latine!? Să ne arăte el în limba rumânească o doină ori o frază, care să conțină numai cinci șire și cuvintele din ea să nu fie rumânești ci străine! Noi însă îi putem lui aduce o doină și tocmai din Dobruța, în care nici un cuvînt slăvon ori turc nu se află; omul ar aștepta, că pe teritoriul acesta ar fi avut înfrîurirea cea mai mare limbele umite asupra limbei rumânești. Și după ce versul cel de opt șire îl reproduce, cu slavă strigă: Eată, câte cuvinte, tot latine, nici un străinism nu

află între ele, tocmai nici unul! (Etimologicum magnum Romaniae, 51. pag.)

Și cu iscusința asta logică voia Hașdëu a se mîntui din năntea judecării drepte a lui Cihac! Să punem însă încâtva vorbele lui Hașdëu sub cuțit. Sabia cu care a vrut să deie în Cihac, are două tășuri și amîndouă numai pe el îl vatămă. Doîna, care o citează, nesmintit cu multă osteneală a găsit-o și cu greu ar ști ai afla păreche. Singur încă simțește asta și, ca să-și poată acoperi retragerea sa, astfel grăește: e drept, că elemente slavoane și turcești avem o mulțime, dar în folosire să perd față de elementul latin.

E lucru lămurit, că la împrumutări trebuie să băgăm samă, cât e de mare cercul de circulare a cuvîntului; însă, când despre aceea e vorbă, oare vre-un cuvînt trăește în limba poporului ori ba, momentul acesta singur nu poate fi destul criter.

A doamnă smântă, în care căzuse judecata lui Hașdëu, e, că nu suntem în stare a grăi nici o zicere, ba nici a lega doamnă cuvinte, în cari un și, e, este să nu se afle. Presupunând, dar nu îngăduind posibilitatea aceasta, totuși firea legăturii va rămâne rumână. „Observatoriulu“ (1879. 4. număr) aduce pilde din limba bucovenilor, între cari citim: „Tata a plecat cu noterul și cu ferșterul la amstag. Dară besiaidalu dtale de la bezirksvorsteher e aice? Fiul meu e acum în dritte realsiule, ci dein naturwiessensiaftu are tiagnisū cam reu.“ La noi în varmeghia Bichis, Biharea, Cînad și Satmar poți auzi: Am fost la biroșag și am avut doi bizonșag și megis n'am căpătat igozsag. Cațița, tistăleștem colopu, că me duc la temetiș“ scl. scl. Cred, că pilde mai vorbitoare nu trebuie să aduc. Din zicerile aceste mai tot cuvîntul e străin și totuși n'am fi în stare ale întruni fără cuvinte ori sufixe rumânești. Dacă astfel de lucru am pute face, că fără elemente rumânești să vorbim rumânește, limba aceea n'ar fi mai mult rumână, ci slavonă, turcă ori ver-ce alta.

Năinte de ce am trece la obiectul lucrării de față, la elementele ungurești în limba rumână, doamnă observări trebuie să facem.

Intăia e, ca între cuvintele mai jos înșirate va afla cetitorul mai multe, cari în cer-

cul rumânismului nu aŭ dobândit dreptul de încetățănire; adevă, nu] aŭ trecere obștească, ci numai în limba unor jururi viețnesc. Teritorul acesta a cărui limbă mai tare o poți afla țesute de cuvinte ungurești se trage dela Maramureș pînă la varmeghia Aradului. Firul cel lung, ce trece prin Maramureș, Satmar, Biharea, Bichiș, Cănad și Arad, apoi prin o parte din vechiul Zărand, Ilneadoară și părțile vecine, adogând la aceste și Câmpia Ardealului și o parte din Bănat, vom găsi cuvinte, cari poporul întreg nu le cunoaște. Altmintrelea la fiește care dat vom pune în șirul pertractărei, unde l-am auzit, ori în care loc l-aŭ auzit cinstiții noștrii culegători. Este un lucru foarte greș a hotărî pământul, unde e îndătinat vre-un cuvânt și poate că în multă privință judecata noastră va fi greșită, dar trebue să 'nsēmнем, că din parte-ne numai despre cea putem vorbi, despre ce și noi înșine suntem convinși. La toate provincialismele punem doaaă cruci.

Ce privește limba moldovenilor, noi am ascultat de Joan Jerney, care a călătorit mai lung tēmp în Moldova și care cu mare sârguință, dar cu puțină critică adunase cuvintele ungurești din limba moldovenilor. Așa dară întocmirea lui în cea mai mare parte nu o putem folosi; tocmai de cea am scrutat și munca lui Alexiu Gegő „A moldovai magyar telepekről“ (Despre coloniile cele ungurești din Moldova). Pe temeiul acestor doaaă lucrări și scrutărilor noastre putem spune, că limba moldovenilor în multă privință conține elemente ungurești mai numeroase, decât cea a ardilenilor și din Muntenia.

A doaaă e, ca în descrierea cuvintelor cari se află în disertațiunea noastră nu ne-am legat nici de scrisoarea fonetică și academică, cu atât mai puțin de cea etimologică, pentru că nici una, nici alta nu e destulă, ca să 'ntrupeze toate sunetele, ce din gura es rumânului. În graiul rumânului din țara noastră și suntem convinși, că și 'n acela de peste Cărpăți se aud unele sunete mul'irate, d', l', n', t', pre cari nici o ortografie de a noastră nu le-a primit în sinul lor. Le alungă din limba rumână; sunt fii vitreji ai limbei; li-i rușine, că le-aud de pe buzele rumânului. Se vorbește că înfrurirea ungurească le-aŭ născut și că numai rumânii aceia le folosesc, cari sunt în

atingere cu ungerii Aceia, cari astfel grăesc, întru puțin cunosc firea limbei lor și puțină pregătire filologică și-aŭ câștigat, căci sunetele numite sunt în ori și care limbă o creștere firească, așa zicând sunt metamorfosele în desvoltare a sunetelor c (i), c (e) g (i) g (e), j, i. Sunete limbele nu primesc una dela alta, căci cu ele ar trebui să înpromute și gătlej. Rumânii din Bănat spun un țș unde rumânii ardeleni și ungurenii un t', cea ce apriat dovedește, că sunetul bănațan țș oarecând a sunat t'; însă tot odată ne dă de știre că sunetul t' odată tot aceea-și soarte va avea, adeva va fi din el un țș.

Unii rumâni zic în loc de vin d'in și alții jin, din ce putem vedea, că sunetul j din jin prin fasa d'in a ajuns la jin.

Cuventul feredeu la ungurenii sună feredeu. Dacă îl descriem după ortografiile ale noastre, toți, câți știu citi, îl vor zice: feredeu, adevă sunetul d' nu după cum ar trebui d', ci d. Cu alte cuvinte nici o ortografie de a noastră nu e în stare a da icoana sunetelor tuturor din limba poporului. Asta a fost pricina, ca dela ortografia fonetică în unele ne-am abătut și mai cu samă pentru sunetele cele mul'irate am făcut unele semne noi.

La cele zise mai avem de adoga, că, dacă transcriem ceva din scrisoare cirilică, ne folosim de literele noastre, tot așa când cităm vre-un text, care deja era întrupat prin vre-o ortografia rumânească. Ca se să poate limpede a deosebi valoarea fiește-carui sunet, tot odată punem lângă el și semnul corespunzător din scrisoarea cirilică.

Semnele sunetelor rumânești.

a	а	l	л
b	к	l'	ly (ungurește)
d	д	m	м
d'	gy (ungurește)	n	н
e	е	n'	ny (ungurește)
f	ф	o	о
g	г	p	п
g (i), g (e)	ж, ъ	r	р
h	х	s	с
i	и, ii	ș	ш
i j (ungurește)		t	т
c	к	t'	ty (ungurește)
c (i), c (e)	ч	ț	ц

u §, ov, k	j ж, ѱ
ũ §	ă, ă, ѳ, k
v R	â, ê, î, ѱ
z З	

Acum avem să dăm socoteală despre cărțile, cari le-am folosit pentru lucrarea de față și despre isvoarele și lucrări ajutoare, a căror povață am ascultat în unele întrebări.

Literatură.

(Abc.) Liber peccatorius idiomate valachico praecedente Abcdario illyrico (serbico). Cod. Sec. XVIII. pag. 78. in 8°. (Biblioteca museului din Budapesta.)

(Al: Gramm.) Joan Alexi: Grammatica Daco-Romana sive Valachica. Viennae. 1826. (Ahlqu: K. Wört.) Augustin Ahlquist: Die kulturwörter der westfinnischen sprachen Hel-singfors. 1875.

(Anal.) Analele academiei Romane. Bucuresci. 1881. 1882. 1884. (Bar. Cat. Calv.) Georgie Baritiu: Catechismul Calvinescu impusă clerului și poporului Românesc sub domnia principiloră Georgiu Rákoczy I. și II. Transcrisă cu litere Latine după editiunea II. tiparită in anulă 1656. insocită de una escursiune istorica si de ună glossariu. Sibiu. 1879. (Barci: Wörtb.) Sab. Pop. Barciană, Romanisch-Deutsches wörterbuch. Hermandstadt. 1868. (Biró: Evang.) David Biro: Evang. la toate Duminecesele si Szărbătorile. Ku ortografie unguereazkă la tiparju au dat Părintele — Buda. 1799. (Bobb: Dict.) Joan Bobb: Dictionariu rumanesc, latinesc si unguerec. Clusiu, 1822. (Bota: Ol. Szó.) Moise Bota: Oláh Szó, az Uralkodó Honni Nyelven. Buda. 1836. (Boj: Mac. Spr.) Michael Bojadzsi: Romanische, oder Macedonowlachische sprachlehre. Viena. 1813. (Cip: Elem.) T. Cipariu: Elemente de limba Romana dupa dialecte si monumente vechi. Blasiu. 1854. (Cip: Gram.) Gramatica limbei Romane Bucuresci. 1869. (Cip: Princ.) Principia de limba si de scriptura. Blasiu 1866. (Cip: Anal) Crestomatia seau Analecte literarie dein cartile mai vechi si noue Romanesci tiparite si manuscrise incepundu dela seclulu XVI. pana la al XIX. cu notitia literaria. Blasiu 1858. (Cip: Arch.) Archiv pentru filologia și istoria. Sibiu. 1868—1871. (Cih: Dict.) A. de Cihac

Dictionaire d' etymologie daco-romane éléments latins I. Francfort. 1870. Éléments slaves, magyars, tures, grecs-moderne et albanais II. Francfort. 1879. (Dens: Ist. L.) Aron Densușiană: Istoria limbei și literaturii Române. Jași. 1885.

(Diez: Gramm.) F. Diez: Grammatik der Romanischen sprachen. Bonn. 1371—1876.

(Diez: Etym.) Etymologisches wörterbuch der Romanischen sprachen. Bonn. 1869—1872. (Dor.) Dorulă. Culegere de canturi nationale si populare vechie si noue. Bucuresci. 1870.

(Dos: Psalt.) Dosofteiu, mitropolitul Moldovei: Psaltirea în versuri întocmita 1671—1686. Bucuresci. 1887. (Freund: Wörtb.) Vilhelm Freund: Wörterbuch der lateinischen sprache. Leipzig. 1834—1840.

(Gast: Chrest.) M. Gaster. Chrestomathie Roumaine. I—II. Leipzig—Bucarest. 1891.

(Gavr: Theat.) Alesandru Gavra Theatru Romanesc. Buda. 1844. (Gaz.) Gazeta Transilvaniei. 1886. 1887.

(Hajd. Arch.) B. Petriceicu-Hajdeu: Archiva istorică a României. Bucuresci. 1865. I—II. (Hajd: Cuv. B.) Cuvinte din bătrâni. Bucuresci. I. 1878. II. 1879. (Hajd: Ist.) Istoria critică a Românilor. Bucuresci. I. 1874. (Hajd: Etym.) Etymologicum magnum Romaniae. Bucuresci. 1885—1886. (I—IV. fasc.)

(Iszer: Wörtb.) Andreas Iszer: Walachisch-Deutsches wörterbuch. Kronstadt. 1850.

(Jern: K. Ut.) Joan Jerney: Keleti utazás. I—II. Pest. 1851. Josif Jiriček: Einiges über die culturellen beziehungen der Ungarn und Böhmen im XIV. und XV. jahrhunderte und über die ungarischen Husiten Prag. 1885.

(Kar: Lex.) Stefan Vuk Karadschitsch: Lexicon serbico-germanico-latinum. Vindobonae. 1852.

(Car: Cant.) N. A. Carafilă: Cantece populare de pre valea Prutului. Husi. 1872.

(Klein: Elem.) Samuel Klein de Szad: Elementa linguae Daco-Romanae, sive Valachicae. Composita ab —. Redacta a Georgio Gabriele Sinkai. Vindobonae. 1780.

(Klem: Wörtb) Andreas Klemens: Kleines walachisch-deutsch und deutsch-walachisches wörterbuch. Ofen. 1821.

(Coș: Blăst.) Georgie Coșbuc: Blăs-

tăm de mamă. Legendă populară din ginrul Năsăudului Sibiu. 1885.

(Cod. Cum.) Gejza Kuun: Codex Cumanicus. Budapestini. 1880.

Georg. Curtius: Grundzüge der griechischen etymologie. Leipzig. 1879.

(Lăz: Ist. L.) Joan Lăzariciu: Istoria literaturii Române. Sibiu. 1884.

(Lesch: Elench.) Stefanus Leschka: Elenchus vocabulorum Europaeorum cum primis Slavicorum magyariici usus. Budae. 1825.

(Lex. B.) Lexicon Valachico-Latino-Hungarico-Germanicum. Budae. 1825.

(Mall: Gramm.) Petrus Maller: Grammatica Hungarico-valachica. Budae. 1832.

(Mall: Szót.) Petrus Maller Magyar nyelvtudomány második része melyben foglaltatnak Magyar-oláh gyakorlások, egy kis magyar-oláh Szótárral az oláh ifjúság számára. Buda 1833.

(Mar: Bal.) A. Marianu Marienescu: Balade. Colinde. Pesta. 1859.

(M. L. Gloss.) A. T. Laurianu si I. C. Massimu: Glossariu. Bucuresci. 1871.

(Mikl: Fremw.) Franz Miklosich: Die fremdwörter in den Slavischen sprachen (Denkschriften der Kais. Akad. der wissen. XV.) Wien. 1867.

(Mikl. Türk. Elem.) Die Türkischen elemente in den süd-ost und ost-europäischen sprachen. Wien. 1884.

(Mikl: Etym. W.) Etymologisches wörterbuch der slavischen sprachen. Wien. 1886.

(Mikl: Lex. P.) Lexicon Paleoslovenico-gracco-latinum. Vindobonae. 1862—1865.

(Mikl: Rad.) Radices linguae Slovenicae veteris dialectis. Lipsiae. 1875.

(Mikl: Wand. R.) Über Die Wanderungen der Rumunen. Wien. 1819.

(Mikl. Slav. R.) Die Slavischen Elemente im Rumunischen. Wien. 1861.

(Mikl: Slav. M.) Die Slavischen elemente im Magyarischen Wien. 1871.

(M. I: Sprach.) Joan Molnar: Deutsch-Walachische sprachlehre. Wien. 1788.

(Nyelvt. Közl.) Nyelvtudományi Közlemények, szerkeszti Budenz József.

(Nyr.) Nyelvőr, szerkeszti Szarvas Gábor.

(Pal.) Palia. Oreștia. 1582. (Biblioteca Museului din Budapesta)

(Pop: Cant.) J. Florentinu Pop: Cantece

voinicesci despre dile din betrani. Barladu. 1870.

(Pop: Trand.) Joanu Pop Reteganulu: Trandafiri si viorele. Poesii populare. Gherla. 1884.

(Popov: Tursc. R.) Georgie Popovici: Tursehe i druge istoceanscher reci u nasem jezicu. Belgrad. 1884.

(Prav.) Pravila. Exemplarul meu, dupa cum sa crede, este editura originala din 1580. A doaua editiune a aparut in 1640. (Pravila mica) in Govora. Cipariu zice, ca editura a doaua numai in ortografia sa deosebeste de cea din 1580.

(Pusc: Amts.) J. S. Puscariu: Die romanische Amtssprache, mit einer deutsch-romanischen und romanisch-deutschen Sammlung der im amtlichen Verkehre häufig vorkommenden Ausdrücke. Hermannstadt, 1864.

(Pumn: Lept.) Arune Pumnul: Lepturariu ruminesc. I—III. Viena. 1862.

(Roesl: G. T. Elem.) Robert Roesler: Die Griechischen und Türkischen Elemente im Rumänischen. Wien. 1865.

(Russu: Fab.) Joan Russu: Fabulele lui Demetriu Cicindealu in traducere noua din originalu Sărbescu alu lui Dositei Obradovici. Aradu. 1885.

(Sz. S: Lex. H.) Găvrila Szarvas și Sigismund Simonyi: Lexicon Linguae Hungaricae aevi antiquioris. Budapesta 1891—1892.

(Sbier: Vor. C.) Joan al lui G. Sbiera. Codicele Voronețean cu un vocabulariu și studiu asupra lui. Cernăuț. 1885.

(Sil: Apol.) Grigorie Silasi: Apologie. Clusiu. 1879. (Sil: Ren.) Răsăcerea limbei Romanesci in vorbire si scriere. I. Clusiu. 1879. II. Gherla. 1881.

(Stan: Por.) Emericu Basiliu Stanescu Aradanulu: Povesci. Timisióra. 1860.

(Trib.) Tribuna 1885—1887.

(N. Test. V.) Noul Testamēt. Viena. 1868.

(N. Test. P.) Noul Testamēt. S. Petersburg. 1817.

(S. T.) S. T. Erweis, dass die Walachen nicht römischer Abkunft sind. Buda. 1827. Autor lucrării este Sava Tökoly, întemeiatorul institutului „Tökölyanum“ din Budapesta. Munca aceasta are doauă părți; pe o față este scris nemțește, car pe cea laltă trăducerea rumânească.

(Ur. Ist. L.) V. A. Urechiă: Istoria literaturii române. Bucuresci. 1885.

Ludovic Vaniček: Etym. wörterbuch der lat. sprache. Leipzig 1874.

(Vas. Diet.) Pavel Vasiciu Ungurean: Dietetica. Buda. 1831.

(Va nrma.)

Dr. George Alexi.

FETELE LUI PETKI FARKAS.

(Chip romantic din trecut.)

I. Ziua lui Andrei.

Bunul bătrân Petki Farkas nu era chiar cel din urmă om în timpul său, precum vor fi știind toți aceia, cari l-au cunoscut. Fiind însă cu putință să cetească acestea șire și atari oameni, cari nu l-au cunoscut, află cu cale a-l descrie așa, precum a trăit și a domnit.

În anul 1676 erau jude regesc în Csik, și pre atunci nu se afla în jurul acela un domn în stare mai bună ca el. Avea curte în Rákos unde-i servea preste optzeci lachăi, numărând între acestia, bucătarii, servitorii, grigitorii de cai, și drabanții, cari toți așa se aflau la el, ca și cum ar fi fost la casa părintască, și pot zice cu securitate, că cine a ajuns odată la el, nu se pofta mai mult să se ducă de acolo.

Căci trei lucruri era, în cari își afla bunul bătrân Petki Farkas bucuria: unul era acela, ca să-l țină de om liberal și darnic. La casa lui nici când nu era închisă poarta, de oaspeți nici când nu ducea lipsă; ori și cine vinea la dinsul, așa era de bine primit, ca-și cum l-ar fi așteptat chiar pe el, și așa de minunat îi știea opăci la sine pre oaspeți, încât adese-ori s'a întâmplat, că acei ce au pornit în Csik-Szereda la târgul Stei Margarete și s'au băgat pe la el, atâta și-au petrecut la el până-ce a trecut târgul, și încă nici atunci nu putea scăpa dela el. Nici fără de cinste nu lăsa să meargă pre nimene de la casa lui, îi purta pre oaspeți prin muzele sale, pre la stăvile de cai, întrebându-i: placeți aceasta sabie sau acest pocal, dar acest mânz arabesc? și dacă zicea întrebatul că „e foarte frumos“, îndată îl punea după cap cu puterea.

În calendarul lui era însemnate mai multe sărbători, ca întraltele, el serba încă și ziua onomastică a strămoșu-său, și ca cunoscutii lui să nu poată absentă de la atari festivități, îi cita oficios pe aceea-și zi, fiind jude regesc. Unde era atâța servitori și servitoare ca

la casa lui, era cu neputință să nu se întemple cunoștință mai deaproape: apoi cum observa domnul bătrân o atare relațiune, pe aceia îndată îi împreuna la oaltă prin căsătoria, ca astfel să aibă titlu de a-și petrece. Cerșitori încă nu erau în comuna lui, că unde vedea pre vre-unul îl prindea și îl ducea la vre-o hodaie de-a lui, unde îi dădea oarecareva posesiune ca la jobagiul său, afară de aceea boi și vaci să poată lucra locul, cu un cuvânt nu lăsa pre nimene să cerșască.

El însă nu-și arăta marinimositatea numai în lucruri deșerte, ci și față de lucruri mai momentuoasă avea o atențiune deosebită — în tot anul mergea în colegiul din Aiud, când se ținea examenile, și pre acela student, care răspundea mai bine, îl trimitea la universități străine pe cheltuielile sale, acolo îl cualifica, și dacă venea înderept și nu căpeta post numai decât, atâta umbra prin Transilvania, până când afla o biserică strîcată, pre care o-au aprins oare-cândva tătarii, aceasta o rēedifica pre șpesele sale și aseza pre candidatul său acolo plătindul din banii săi proprii.

Un alt lucru în care își afla bunul domn bucuria, era originea familiei lui, pre care îi era rușine să-o deducă dela Adam și Eva pentru aceea, pentru-că e lucrul cunoscut, cumcă acestia au fost economi și au umblat desculți. Dar nu era departe de ei: anume avea în emblema familiei un animal antediluvian, despre care nime nu știa, că ce poate să fiă? ne aparținând acela nici la clasa paserilor, nici între cele patrupele, nici între reptile, având acela implantat în spate o armă cu trei coarne, cași acela cu care guvernă Neptun, și pre care oamenii prosaici de azi, o numesc furcă. Dintr' acest lucru nimic n'a rezultat, decât aceea, că străbunul cel dintâiu a lui Petki a omorît cu furca pre plesiosaurul

antediluvian, și fiind-că între dealurile Cielui se află o dălmă văroasă, în care nu arare-ori se aflau oase și dinți petrificați, era iertat a presupune, că acestea toate is rămășițele acelu animal înfiorător, și într'o zi păsucind românii din Murăș o falcă groaznică de mare, pre care, rectorul din Rákos, o-au prezentat dlui meritat, ca pe o reliquiă a străbunilor lui Petki.

Emblema familiară cu acest animal îngrozitor, a fost sculptată în tot locul, unde a început numai, a fost pietată, cioplită, arsă pe fruntea porții, pre șoldul boiler, pre hamuri, pre pânzături, pre saci, așa încât sătenii cunoșteau așa de bine animalul acela, ca și cum far fi văzut păscând în ciurzi întregi. În ambientul cel mai din lăuntru a castelului pe unde era intrarea celor din familiă, stătea statua colosală a strămoșului lui Petki, vârsată din fer, cu o mână rădicată spre cer ținând în ea un paloș groaznic de mare, iar cu cealaltă slobozită pre lănga el în jos, ținând cu ea un scut horibil, pre care era sculptat animalul miraculos, provăzut cu capuri multe cu ghioare mari și cozi ca sulita.

Dacă bunului bătrân îi plăcea bine de vre-un oaspe nou, pre acela îl lăsa să meargă și să se mire de aceasta statuă grandioasă, iar el ambițios lua paloșul din mâna străbunului, arătând că pre acela acum de-abia îl poți purta cu amândouă mânilor, precând strămoșul Petki, așa îl întorcea ca pre un fir de trăstia. În urmă îi zicea, poftim și găcește ce fel de animal e acesta de pe scut? Să înțelege că într'aceasta lume proastă nime nu putea ghici numele lui și bunul bătrân putea fi ambițios, că în emblema lui se află un atare animal, a cărui nume nu-l știe nime.

Acesta era al doilea obiect al ambiționci bunului Petki Farkas.

Al treilea — oh al treilea le întrece pe celea de întâi pre amândouă, și dacă pot zice, că lui Petki Farkas nici averea, nici nobilitatea nu-i aduce atâta cinste, ca acest obiect de ambițiune, atunci cred, că nu zic prea mult.

Acesta al treilea obiect de ambițiune au fost celea trei fete frumoase ce le avea.

Transilvania totdeanna a avut fete bune și frumoase, și știu că și de acum înainte va avea, pentru aceea nu pot zice nimic mai bine

despre ele, decât că au fost vrednice să fie amintite între fetele Transilvaniei.

Ilencuța a fost ceea mai mare; era pre acel timp cam de optsprezece ani; era înaltă, suleget ca crinul, părul negru și des îi bătea călcăele; dacă priveai în ochii ei profunzi și melancholici, aproape îți perdeai mințile.

Numai aceea era daună, că era tristă pururea, nici când nu o-a văzut nimenea veselă și petrecându-și, precum se îndatinează alte fete fecioare.

Foarte arare-ori se ivea câte o rază de bucurie pe obrazele-i frumoase și palide. În continuu cetia r mane, scrisă de auctori englezi și frânci, ce erau în modă atunci, ori dacă se putea ascunde în grădină, melancolisă zile întregi, neocupându-se cu nimica: ca-și cum s'ar mira de înfloritul florilor, sau ca-și cum ar voi a învăța a înțelege dongăitul albinelor și limba pasărilor; și aceasta aplicare de a melancolisă era atât de exprimată pre față-i, în ochii și pre buzăle ei: încât la cine căuta, ori cine o privea sau cine o auza cuvîntând, simția ceva trist în inima sa, și adeseori în jocuri sociali, de cari se îndatinează a se joca tineri și tinere la olaltă, o ajungea soartea să o sărute vre-un tînăr, în aceea zi nu-l mai putea-i auzi grăind, cași cum ar fi amorțit și în el sufletul de atinsul acelui obraz alb. În societăți de comun tăcea; însă dacă rămănea singură, adese-ori o puteai auzi vorbind cu sine, cași un nebunatic. Nu o puteai îndemna nici când să horească; numai câteodată șezend în fereastă în sêrile luminate de lună, privind melancolică cătră munții depărtați, începea a hori câte o doină, însă fără de voia ei. Doină ca aceasta: „Sboară rîndunica mea în fereasta ei“ și D.-zêu știe de ce? când gâta cu doina îi începea a-i curge lacrimile părâu, și plăngea dureros, și nici ea nu știa de ce?

Cea mai mică era blănduța Elisabetă, chiar contrastul soru-sa. A fi fost cam de vre-o șesăspzece ani, o ființă veselă și sprintenă; lungul păr blond, după moda de-atunci îl purta pe umeri în jos și încrețit, obrazii rotunzi aveau coloarea rujilor, și ochii-i vineții pururea îi vedea-i surizend. Toată ziua umbra în sus și în jos prin casă, se sfădea cu servitorii; dacă vineau omenii necăjiți la tată-

său, nu puteau scăpa de ea, până nu-i spuneau, ce necas au? ea apoi de la drept și ca acusat și ca acuator; ședea la masă până demineață cu oaspeții tatâne-său, și numai să o fi rugat ori și cine să horească una, îndată era gata de a-și hori doina sa, și dacă nu o ruga nimenea, atunci horea din voia ei.

Bunul domn bătrân, deși ar fi voit ca petulanta Elisabetă să dea din voia ei ceea bună o parte soru-sa: Elenei în schimb pentru seriositatea acesteia, ca un atare om înțelept, nu mult făcea din deosebirea aceasta mare de naturi, cugetând că dacă se vor mărita, fie-care își va afla cauzele bucuriei și a seriosității sale.

În anul 1676 în demineața S-tului Andrei chiamă dlu Farkas amândouă fetele la sine, cari prezentându-se înaintea lui, pre Elena o adia cu barba-i căruntă, Elisabetei din iubirea ceea mare îi dădea palmi pe obrazii rotunjori, de suna. Aceasta era însă numai glumă. (E de însemnat, că dl Farkas în viața lui n'a lovit pe nime serios, cu toate că a fost și în resbel; dar nici aici n'a atins pe nimene.)

— Hei fetelor — întrebă bunul domn — știți voi ce zi e azi?

— Miercuri? Sâmbătă? ghiceau ele, deoarece-ce la ei pururea era sârbătoare.

— Nu așa, sufletele mele. Ci ce nume e scris azi în calendar? No, dar nu știți? Azi e scris acel sânt care, aduce ceva fetelor, dacă se poartă bine.

— Niculae? îl întrerupsă Elisabeta.

— Dute, tu nebună! Doară nu aștepti, ca să-ți aducă cineva păpușă de turtă și alte jucării, la o fată mare cum ești tu? Hehe! Azi e ziua lui Andrei. Și știți voi ce aduce Andrei fetelor! Mire!

Elena își plecă capul în jos, Elisabeta însă își bătă în palmi.

— A, acela va fi brav! Și apoi cum îmi va aduce mie?

— Așteaptă numai. Căci așa zice zicala: „Că cine postește în ziua de Andrei, aceea își va vedea noaptea în vis mirele,“ dacă nu veți mânca azi toată ziua, la noapte veți visa, că cine va lua de soț.

Elisabeta sărea, își bătea în palmi de bucurie, acest cuget era sublim; Elena însă tăcută se trăgea înderept modest, sărutându-i

mâna tăfâne-său, care îi adia din nou obrazul palid cu barba-i sură; ca cel puțin de aceea să roșască.

— Însă tu nebună! strigă dl Farkas după Elisabeta ce fugea, să nu spui lucrul la toți oamenii, că te vor râde; soru-ta nici nu-i amin-tese, că aceea și așa are minte.

— Cum să spun, îi răspunsă, și fugind spusă la cel de-întâi bucătar, cu care se întâlneau, că ieri azi nu trebuie să-i pună pe masă că ea azi va posti, și grigitoarei i-a demândat să nu o scoale de timpuriu, că ea voințește să viseze ceva, ce nu trebuie să știe nime; și până când Elena a șezut în casă până sara până atunci ea a mers la ameazi în refector, că dacă vor întreba oaspeții tatâne său că de ce nu mănăcă d'impreună cu ei să poată spună, „o! nu cugetați, ca-și cum pentru aceea a-și posti, ca să-mi ved mirele.“ Toți au erupt în ris, auzindu-o.

Sosind demineața cealaltă, dl Farkas fu cel de-întâiu sculat, își sculă servitorii, și până atunci până ce se vor îmbrăca fetele se sili să pregătească el însuși dejunul obicinuit în Transilvania pre atunci. Umplu un blid mare de vin ars polones, și aprinzându-l pusă în el zăhar și smochine, struguraș și prune uscate, întorcând aceasta amestecătură cu o lingură de argint și cu coadă de os, luând câte o lingură din el și suflându-o o sorbea.

Stomachul nostru mai că n'ar suferi o astfel de mestecătură; însă natura tenace a lui Petki Farkas o suferea aceasta; căci în etate de 40 de ani încă nu știe ce e chilia încălzită? și până când nu cărștia omătul de frig, el durmea cu fereasta deschisă pe o pele de urs, și nici când nu se acoperea cu altceva decât cu o glugă, și dacă mergea la vînat mânca urechile porcilor sălbatici.

Nu preste mult intrară la el fetele, Elisabeta cu față veselă aducea cu sine pe soru-sa ceea melancolică, ținându-o de subsuori și rîzînd petulant.

— Veniți, veniți! strigă dl bătrân, prinzîndule pre amândouă de subsuori, uitându-se când la una când la alta. Una era așa de veselă, cealaltă așa de tristă. „Spune-mi acum ce ai visat?“ zise mai întai cătră Elena. Frumoasa și sulejeta față oftă dureros și se răzîmă de umerii tatâne-său, iar fruntea-i era plecată pre capul cărunt al aceluia.

— No, no, numai spune ce ai visat căci doar de mine nu te temi? — Începe acum. — Taci Elisabetă nu-i iertat să rizi că Elenei i rușine. No? Dar nu voiești a spune? Așteaptă dar și de aceea te va rușina Elisabeta. Vino dar fétu meu și spune ce-ai visat. Așadar, că tu nu te temi a spune visul tău.

— Nu zău; zisă glumind bălana fetiță, și așezându-se în brațele tătâne-său începu a-și spune visul cu superbă copilărească... — Am visat, că ședeam în pridvor toți trei, când de-odată între pocnete de sbieciu intrară, în ogradă o căleasă cu șesă cai. Șesă cai negrii frumoși erau prinși le ea; cu câte trei pene de struț în cap, cuprinsă într'un mărunchiu într'aurit; numai așa săreau curelele, ce spânzurau de pre hamuri, și cu capul asvirleau decorațiunile cu mărgele de claris; pe boc ședea cocișul, (visitiul) îmbrăcat în sarică vînată cu șinoare arginții, înderept erau doi de lachăi îmbrăcați în pânzătură albă, cu traistă și cu peană albă în pălărie, iar vestimentul ce-l avea pe de-asupra le bătea călcăele.

Căleasa intră repede pe poartă, stătî înaintea căsii, unul dintre lachăi sări și deschise ușa călesăi, din care eși mai întâi un om bătrân, sēmăna a fi popă, cu îmbrăcăminte suriă lungă, ce-i ajungea până la călcăie, cu pălărie 'naltă, după el sări din căleasă un fecior zdravăn și frumos, cu fața roșă, cu mustețele negre, și cu părul până la umeri. Așa de minunat i-să nimeria pe trupul suleget mantaua aceea de culoare granată, cusută cu flori de sirmă de aur, și cu bumbi de rubin, într'o mână își ținea pălăria-i în care era pusă o peană frumoasă, în cealaltă avea sabia într'aurită.

— N'ai gust rău fétul meu! spune numai mai departe.

Elisabeta însă începî a se împedeca în espunere, căci nu voia a le spune căte toate.

— După aceea zisă, au suit treptele ambii până la noi, unde ședeam acum numai amândoi, deoarece Elena într'aceea nu știu unde s'a fost dus? și acela fecior sdravăn mai întâi a venit la dta și v'ați sărutat, apoi a venit și s'a complimentat înaintea mea....

Ajungînd Elisabeta până aci cu spusul,

începeți din sprâncene și rodea peteaua dela surț cu dinții albi ca mărgăritarele.

— Și apoi? o întrebă mai departe bătrânul domn cu un suris curios.

— Apoi m'am trezit... finî iute Elisabeta, la ce bunul domn erupsă în ris, glîcind, că cealaltă voiește să le rătăcă mișcaua de ea.

— Însă acum, zisă Farkas întorcându-se către Elena, spune și tu visul tău, vezi Elisabeta te-a întrecut. Vreau să știu, că unde ai fost tu atunci, când a venit mirele Elisabetei după ea? și apoi tu, ca ceea mai mare, trêbue să te măriți mai'nainte, e așa de adevărat precum e de adevărat, că luna e înainte de marți. Grăiește ceva. Acum nu vom rîde; vino și șezi acum tu în brață-mi, și nu-ți fie frică de nimică. Elisabetă nu rîde sau la din contra te voi încuia în chilia ceea întunecoasă. Spune-mi deci buna mea copilă și n'ai frică.

Într'aceea o strînsă în brață și îi adia capul plecat în jos. — Față de cealaltă își manifestă iubirea părintăscă prin pămile ce i-le măsură pe obraz, iar pe aceasta trêbuia să o tracteză blând prin adieri desmerdătoare. În urmă se îmbărbătă și Elena, își rădică în sus ochii melancolici și așezându-și mâinile începî a-ș spune visul.

— Am visat, ca și cum aș fi durmit un somn dulce din care m'ar fi trezit încetinel o doină minunată. Pe încetinel mă desteptai și putui distinge că aceea era doina mea ceea predilectă, care o-am auzit demult, cam cu opt ani înainte de asta, rêsunând de printre dealuri, însă de atunci nu o-am mai auzit.

— Aceea e „sboară în fereastă-i rîndunica mea?“ o înterupsă Elisabeta.

— Taci, îi zisă domnul bătrân, punîndu-și palma pe gura ei. Las' să vorbească Elena.

— Rêcunoscînd aceasta doină îmi deschise ochii și privind în jur mă vîzui într'o colibă.

— Într'o casă! o coresă dl Farkas.

— Nu. Într'o colibă adevărată, ca-și în cari șed pécurationii. Eram culcată pe un pat împletit de surcele de tei, și ca-și cum aș fi fost morboasă, nu mă puteam mișca; ei eram tare însătătă și gemeam să-mi dec cineva un păhar de apă. La geamétul meu se sculă dela

vatră o femeie bătrână, care bătea unt, și aducându-mi apă într'o cupă de lemn, mi-a dat să beau, ~~ma~~ adliet pre obraz, m'a prins de mâni și mi-a sărutat ochii. Eu mă tânguiam cătră ea, că mi frig, ea îndată luă din cui o glugă și mă acoperi ca ea sărutându-mă din nou. Într'aceea auzam neîncetat acel sunet de fluer, din ce în ce se auza mai aproape amestecându-se câte odată sbieratul oilor și lătratul cânilor, și doina așa de dureroasă răsună într'una, încât mi-să mai crepa inima, și de ce o auzam mai aproape de ce mă durea aceea mai tare.

Eu nu știu ce poate să fie? În urmă a încetat doiosul fluer; bătrâna privi pre ușă afară și-mi zise, că-i vine feciorul. Eu încă priviu spre ușă pre care văzui întrând un cioban tânăr, înbrăcat cu un sir alb și simplu sub care avea sarică de abă, fără de nici un șinor, fără de nici o cusătură, părul negru și creț îi spânzura de pe frunte în jos, era atât de palid atât de trist.

— Dracul îl ducă cioban de el! Pentru ce se întristeaza așa de tare? și apoi mai departe, fetu-meu; cine a trimis la tine pe acel pëcurar?

(Va urma.)

— A venit de sine, nemănat de nime și apropiindu-se de mine m'a prins de mâni și a clătinat din cap foarte trist, simțându-mi ferbințala mânilor; apoi a scos o pâne albă de sub sir, și începându-o o-a pus înaintea mea, și așa se ruga de mine, cu nună-sa cu tot, se mânânc; lacrimile îi cădeau pe ea.

— Și apoi ce ai mai visat, ce s'a făcut cu acest cioban? Elena își pusă mâinile pe pept, care era atât de strimtorat în acest moment. Fața îi deveni și mai palidă.

— Acest cioban mi-a fost bărbatul.

— O batăl dracul! înjură sărind în sus de pe scaun dl. Farkas (căci pre atunci, încă nu cunoșteau înjurăturile acelea frunoasă, ce-s în modă azi.) Acesta e curios vis. Dar barēm nu s'a știut, că oare nobil a fost acel tînăr, care s'a îmbrăcat numai în gluma de pëcurăr?

Elena clătina din cap.

— Nu — acolo locuiam amândoi în aceea colibă sëracă.

— Acesta întru adevăr e vis prost! pentru acesta a fost daună să și postești, zise mănios dl. Farkas.

Razăle lampei cu spirit așa lumineă verde aruncau pe fața fetei!...

Maurițiu Jókai.

BALADE POPULARE.

I.

Femeia vëndută.

Azi îi Mercuri mâni și Marți
 Joi îi tîrgul la Gălați
 Esă afară rîzënd,
 Și mere 'n casă plângënd.
 Nevasta din grai grăi:
 — Ce este de-acesta rînd,
 De meri afară rîzënd
 Și vii în casă plângënd?
 — Tu Taniță draga mea:
 Azi îi Mercuri mâni îi Marți
 Joi îi tîrgul la Gălaț
 Că toți mână oi și boi,
 N'oi de n'om mere amëndoi.

Numai eu n'am ce mâna,
 De n'oi mâna nevasta.
 — Nu te George supëra,
 Că eu frumos m'oi găta:
 De dos chiar ca doamnele,
 În față ca soarele.
 Și de mână o luat.
 La tîrg o și alergat.
 Luara tîrgul de-a lungul
 Șetrele de-a numărul.
 La capëtul șetrelor
 Că ei jos o și șezut,
 Apă rece o bënt. —

Veni negru de țigan.
 — De vândut ți nevasta?
 — De vândut-i z'o asta;
 Nu o vând că-i coită mare,
 O doară nu-i lucrătoare,
 Făr' mă mustră maica tare.
 C'am fost fecior de găzdac,
 Ea o fost fată de sêrac.
 — Spune-mi prețul cum i da?
 Numai nu o lăpêda.
 — O sută și cinci de lei,
 Și atâța mânânței,
 Și 'nvăliți într'o năframă,
 Și p'atâța de aramă.
 Pus'o căpeneagul jos,
 Număra la bani frumos.
 — Ai tu negru de țigan
 Nu-ți da tu banii p'e mine,
 Ca tu nu-i trăi cu mine!....
 — De mână că o luat
 Și la tîrg o alergat;
 Luă tîrgul de-alungul,
 Șetrele de-a numărul,
 La capêtul șetrelor,
 Da ei jos o și șezut,
 Apă rece o beut.
 Da veniră o catană.
 — De vândutu-i nevasta?
 De vândutu-i z'o asta.
 Nu o vând că-i coită mare,
 O doara nu-i lucrătoare
 Făr' mă mustră maica tare,
 C'am fost fecior de găzdac
 Ea-o fost fată de sêrac.
 — Spune-mi prețul cum i da?

Numai nu o lăpêda.
 — O sută și cinci de lei
 Și atâța mânânței
 Și 'nvăliți într'o năframă,
 Și p'atâța de aramă.
 — Pus'o căpeneagul jos,
 Și-i numără bani frumoși,
 Și de mână o luat
 Și în crișmă s'o băgat.
 Trei zile bea și mânca
 Da ei nu s'e întreba
 Care de unde s'e fiă.
 Cătana din grai grăi:
 — De trei zile bem, mâncăm,
 Și noi nu ne întrebăm,
 Care de unde suntem.
 Nevasta din grai grăi:
 — Eu's Anuța banului,
 Nepoata 'mpêratului,
 Din țara Hațegului!
 Cătana din grai grăi:
 — Eu's Joanul banului,
 Nepotu 'mpêratului,
 Din țara Hațegului.
 Și ei frați buni s'o aflat,
 Și de mână s'o luat.
 Și acas' o alergat.
 Cătana din grai grăi:
 — N'ați șogore nevasta,
 Și trăiește cu dînsa;
 La tîrguri nu-o purta.
 Banii dacă i găta
 Eu șogore ț'oi mai da;
 Pentru leac de sărutat,
 Nici popa nu dă pecat.

II.

Ana Ardeleana.

Strigă Ana Ardeleana,
 De la stîlp de piatră neagră:
 — Ie-mă vere ie-mă dragă!
 — Ba z'o eu nu te-oi lua.

Până tu că-i otrăvi,
 Pe frate-tău cel mai mic,
 Ce-l mai mic și mai voinic,
 Că s'e poartă 'n portul meu

Și grăiește 'n graiul meu.
 — Otrăvila-și n'am cu ce?
 — Într'o sântă duminică,
 Până-i popa 'n beserică,
 Meri la voi în grădinuță
 Că acolo se și află
 Sub tufa de urzicută
 Un șerpe laur-bălaur,
 Și cu solzii tot de aur.
 Și din gură bale cură,
 Din coadă venin picură,
 Ie păhar și-l spriginește,
 Pe fratet'o 'l otrăvește.
 De-a veni de la cosit:

Dă-i să bea de sdrobit:
 De-a veni de l' adunat,
 Dă-i să bea de 'nsătat.
 Că z'o ea așa'o făcut,
 Acasă a și venit,
 Pre frate-s'o l'otrăvit.
 O strigat de-a doua oară:
 — Ie-mă vere, ie-mă dragă!
 Că precum mai învățat,
 Cu frate meu așa-'m lucrat.
 — Ba z'o eu nu te-oi lua,
 Ca dacă ti mânia
 Și cu mine-i face așa!

III.

Fata neamțului.

Strigă fata neamțului
 În fruntea piațului:
 Cătu-i lumea pe sub soare
 Nu-i voinic, ca să mă 'nșele.
 Mâna 'n sên să mi-o bage,
 Și pe pecior să mă calce,
 În ochii mei să se uite
 În gură să mă sărute.
 Da Joan fecior de domn,
 Din spatele murgului,
 Din tabăra turcului,
 El când a și auzit
 Mintenaș o și gândit,
 Cum o-ar înșela:
 Mâna 'n sîn să i-o bage,
 Și pe pecior să o calce,
 Și 'n ochii ei să se uite
 Și-'n gură să o sărute?
 Și s'a țipat pe sura
 Și s'a dus la maică-s'a
 Maică-s'a dacă 'l văzură
 Pe el că la întreat:
 — Măi Joan fecior de domn
 Ce ești negru, ca tîna,
 Ce ești galbin ca ceara?

— Maică nu mă întreba
 Mai bine spune-mi ceva,
 Cum să 'nșel eu pe Ana?
 Eu nu te știu învăța;
 Da te du la soru-ta,
 Că-i soru-ta cu dînsa
 Și ea te-a ști învăța.
 Soru-sa dacă-l văzură,
 Pe el îl și întrebară:
 — O Joan fecior de domn,
 Ce ești negru ca tîna
 Ce ești galben ca ceara?
 — Soră nu mă întreba,
 Mai bine 'm spune ceva
 Cum să 'nșel eu pe Ana?
 — O Joan fecior de domn,
 En țipă haine domnești,
 Și te 'nbracă 'n muiereschi.
 Dac' acolo îi sosi
 Nu grăi tu bărbătește,
 Că grăiește muiereste.
 — Ană, Ană Ardeleană!
 Slobozi-m' o țiră 'n casă.
 Afară ploauă de varsă,
 Și tu n'ai streșini la casă!

— În casă nu te slobod,
 Da ți portul muieresc,
 Și ți glasul bărbătesc.
 — Că m'o bătut bărbatul
 Și mi s'o schimbat glasul.
 În casă l'o slobozit.
 — Da unde sălaş mi da?
 Pe vatră de m'oi culca
 Pe pământ jos voi pica.
 — Lasă-mă o țiră 'n pat,
 Pre marginea patului,
 În locul bărbatului.
 Ea în pat l'o și lăsat,
 Mâna în sîn și-o băgat,

Pre pecioare o căleat;
 În ochii ei s'o uitat
 Și-n gură o sărutat.
 Ea din gură aș' o grăit.
 — Nu-i nimica din aceasta,
 Dacă ziuă facesu
 Eu în Mureș m'oi țipa!
 În Mureș apă ferbinte
 Iar' oi și ca mai nainte,
 Cât îi lumea pre sub soare,
 Fata mare nu se joare,
 Că nu-i voinic să o înșele,
 Și eu doamne m'am jurat,
 Tiner voinic m'o 'nșelat.

(Sava, Com. Szolnok-Doboka.)

J. Popp.

STĂROSTITUL.

(În părțile Năsăudului.)

Știm cu toții, că nunțile țărănești pre la sate sunt cercetate de mulțime de popor mai ales cu ocasiunea cununiei, când în bise-rică buesc tineri și bătrâni de toată sama.

După scvârșirea actului cununiei cei nechiemați se departă la ale lor, precând nuntașii (cei invitați la libov) însoțesc mirii mai departe spre locașul miresăi, numită și împărăteasă. Cam la o pușcătură de loc de la casa miresăi stau toți pe loc trimețind înaintea în numele lor numai doi înși numiți colăcari, ca să se roage de sălaş (cuartir). În timpul acesta la mireasă în curte s'au așezat pe un scaun o flașcă cu vinars, un păhar, un blid cu găluște (curechiu umplut), o furcuță și un cuțit, (este două numite și „fala unui copil,” fiind-că mai pre urmă se prezintă unui copil pe o zi de cosit.)

Colăcarii ajunși în curte sunt întâmpinați de starostele (solul) miresăi, căruia ei îi dau bineț zicând: „Bună sara om de omenie!”

— Sănătate bună Dvoastre, da ce păcate vă poartă pe aici?

— Suntem — jupâne staroste — niște călători de pe drum și ne-o apucat noaptea pe aici și vîzînd numai la Dvoastră lumină, ne-am băgat aici să ne rugăm de sălaş preste noapte.

— Bucuros, dragii mei, de cumva a-ți

fi oameni buni și de omenie, să nu ne faceți ceva rușine și nouă și la urmă și Dvoastre.

— Nu, dragul nostru om de omenie, suntem oameni buni și de omenie, fără apucându-ne noaptea, caută să ne rugăm de sălaş preste noapte.

După acestea starostele le dă câte un păhar de vinars și schimbând colacii, feciorii mîerg înderept la nuntașii lor.

Aici îi întâmpină starostele mirelui cu cuvintele:

— Ce valos (resultat) ne aduceți dela mireasă?

— Bun valos, toți se vîd oameni buni și de omenie că putem face ce vrem cu dînșii.

După acestea pornește toată nunta spre casa miresăi. La poartă însă se opresc iarăș cu toții și întră numai starostele mirelui apropiindu-se încet de scaunul descris mai sus, lângă care stă starostele miresăi. Starostele mirelui dă bineț zicînd:

— Bună sara om de omenie!

— Sănătate bună om de omenie!

În timpul schimbării vorbelor de sus, es din casă două mueri aducînd un blid de grâu, iar cecalaltă o cofă cu apă și un struț de busioc.

După-ce au sosit și acestea aproape de scaun, musicanții încep a zice o „învîrtitură.” Ca cât cugeți, muerile cele două sunt încun-

jurate de nașii mari, colăcarii și alți tineri începând cu toții a juca.

Când joacă mai bine, toți își rădică poala sumanelor, iar femeia cu grâul aruncă fiecărui grâu în poală, precând cealaltă îi stropește de 3 ori cu apă și busioc.

După-ce s'au întemplat aceasta, încetând de a mai juca, starostii încep a disputa astfel:

— Bună sara și bună vremea!

— Sănătate bună Dvoastre! Da ce umblati, ce căutați pe aici?

— Noi suntem niște drumari și ne-am rugat prin doi tineri să ne dați sălaș preste noapte.

— Bucuroși v'am da sălaș dragii mei, dară noi avem aici veselie și nu putem ști de acei ficiori calci cum ne-au putut înșela cu beuturi, ba în urmă ne-au furat și un colac și au fugit cu el.

— Chiar pentru aceasta — jupâne staroste — nu ne-am putut încredința în ei, și așa am venit noi singuri să ne rugăm de D.-voastră dacă puteți să ne dați sălaș pe această noapte.

— Bun bucuros la oameni de omenie, doară cumva aveți și ceva rînduele să-le iscalim, ca să nu pățim ca și cu ceialalți.

— Avem dragul meu toate rînduelile și le putem iscali, dară să-mi spui ce se vaieră așa tare acolo în casă, par'că și D.-voastră vă temeți a merge în lăuntru de chiotele lor?

— Ba nu ne temem, fără am ieșit o țiră la aer și auzind că vine o gloată am căutat să vedem cine e, și de unde vine spune-mi dară cei, cine sunteți?

Hm! A nost tînăr împărat

Deminează s'o sculat

Pe obraz că s'o spălat

Pe obraz cu vinars

Pe mânuri cu vin

Ca să-i fie voia deplin.

Și-o luat o trîmbiță de aur

Și-o suflat în patru cornuri de lume

Ca oastea lui să i se adune

Din câtă oaste are a treia parte e de față

Și s'a luat a vîna

Și vînară, zî de vară pînă 'n sară

Dar nimic nu căpătară.

Foarte rău s'o supărat

Și 'napoi a înturnat.

Viind înapoi o urmă vîzură

Unii ziceau că e de zîină

Ca să-i fie Împăratului îndămînană

Alții ziceau că o floare de raiu,

Ca să-i fie Împăratului de bun trai.

Dacă sara a venit

Ei tot pe drum au călătorit

Și-o luat numărul stelelor

Și valul mării.

Marea ei au rîtăcit

Și o stea luminoasă li sa ivit.

Și s'o luat după stea

Ori în cătrău mergea

Acum stea a sfințit

Și noi toți aci am sosit.

Apoi iarăsi:

— A nost tînăr Împărat

Când cu mireasa mân'o dat

S'o lăsat ș'o scrisă știre

O poruncit mireasa la mire

Când a porni de acasă

Să-i fie aminte viind

Că ocolul i-a fi flăstărit.

Apoi să ceară de la solul împărătesei

Mai curînd ceva de cină

La marha care poartă monișionul

Noauă cară de fîn,

La oaste, va să zică la oamenii care-s

Noauă buți de vin

Noauă cuptoare de pită

Aceste toate în clipă

Cu 9 aloviță grasă *)

Să mi-le dați de față!

— Oh jupâne staroste și sol împărătesc

Nu e modru toate să vi-le plinesc

Dvoastră a buna samă ați rîtăcit

Căci împărăteasa pe aici n'a venit!

— După stea, precum ea ni-o arătat

A bună samă ea aici s'o așezat.

Și după-ce să mai umblăm

Că cum a zis tînora Împărăteasă,

Când de acasă am pornit;

Că ocolul va fi flăstărit.

Și așa îl și aflăm!

Știm bine și vedem c'am nimerit

Așadară celea ce le-am cerut

Numai decât să mi-le dați

Sau de răsboi să vă gătați

Trei zile și trei nopți!

*) Vite tăcute gata.

— Jupân sol împărătesc!

Îngădui-mă să-ți grăesc:

De a fi vr'un modru și puțință

Toate vi le-oi da, dacă le-oi căuta!

— Da le căutați și mi le dați!

Ori nu puteți, de pe afară ca cățeei umblați?

După celea de sus starostele mirelui arătând o năframă, să nevoiește a dovedi ceea-ce a scris Împărăteasa, și zice:

— Aicea jupâne staroste

Vă arătăm dreptățile!

Iată! Aicea a noastră scrisoare

Sau a tînărului Împărat,

E condeiul cam gros

Vin slovele cam rari cam mari,

Toate și călămariul e de vină,

Uitați-vă Dvoastră și vedeți,

Că is slovele verzi

Aci îți cetesc pe față

Dacă ai pe ochi albață!

Voi întoarce-o și pe dos,

Dacă ți-s ochii scoși!

— Jupâne staroste de loc

Noi ne cam temem de foc

Dar intrați și ne vedeți curțile

Ca să schimbăm cărțile!

Atunci starostii schimbă năfrămile și apoi a miresei se bagă înlăuntru. În casă masa e încheiată de druște (colăcăriță sau chemătoare) iar Împărăteasa — ocupând locul nășilor — le dă vinars și cu toate cântă a „gogi”. Îndată-ce intră starostele, mireasa ia o fîngie de pe cuiu și făcînd 4 pupi (din pită de grâu) în 4 cornuri, îi pune în fîngie. În vîrfurile pupilor pune struț și tisă; de pe struț rupe un fluture (ornamînt de pre catrință) și-l lipește cu aluat pe fîngie, în semn că acela ar fi ban de aur. Acestea le dă starostelui său ca să meargă și să schimbe banul de aur — la împăratul cel mare.

Starostele iese afară, precînd starostele mirelui îl întrebă:

— Cum ai umblat?

— Bine am umblat, da tînăra Împărăteasă o trimes bani la Împăratul să-i schimbe; și dacă ești sol împărătesc trîbue să ai bani.

— Avem fîțul meu, dară dă-mi vr'o 3 bucăți să le schimb!

Atunci ie fîngia și suflă fluturul de pe ea.

— Aha! ce fel de aur are Împărăteasa de sboară? Noi încă avem aur, dar să vede,

că banii Împăratului nostru sunt statornici că nu sboară.

Starostele miresei rușinat se duce iară la mireasă, și îi pune banii înainte (3 cr. de la împăratul)

Mireasa îndată îi leagă capulu jumătate (un ochiu și o urechie) și bătîndul cu două talgere și cu pîlmile preste cap îi zice: pentru-ce ai primit tu bani răi dela Împăratul?

Starostele bătut se trage în genunchi cu mare greu și abia trecînd pragul căsii dă de o cociorvă, care o ia să se razime. După-ce se trage încet pînă la scaun afară, zice cătră starostele mirelui.

— Vezi jupâne staroste la ce masă mai pus și adus?

— Oh! sêrace omule, ce ai pătimit și pățit?

— Oh! vai de mine, lasă nu mă mai întrebă! Da ce fel de bani hieleni are Împăratul, de cum am intrat în casă m'o și prins a mă pîlmui ne mai întrebînd-mă nemica, așa că abia am ajuns pînă afară?

— Oh! sêrace, vai de capul tîu! De cu sară ți se atîrnă ție. Spusur'am eu ce o zis Împărăteasa?! Tu toate le-ai îndosit, și asta ți-o venit preste cap; acum rabdă și taci!

— D'apoi ce-om face frate și jupâne purtător de gînd?

Mirele: Vină mai aproape o țiră!

Dacă vine mai aproape cere o pițulă. Când i-o dă mirele îi zice:

Na! jupâne purtător de gînd, dute în-apoi și fii mai blînd!

— Aș merge da mă tem!

— Nu te teme, nu fii fricos, dute în lăuntru și spune, că a fost greșală!

— Mergînd îndărîpt întră în casă. Când intră în casă toți lărmuesc cîntînd. Îndată-ce zărește starostele nu mai zic nici mac. Starostele grăbește cătră mireasă dînd fîngia. Aceasta cu slujitoarele sale, ie fîngia și o caută să vadă ce e în dînsa? vîzînd bani buni trimete solului mirelui o mulțămîtă frumoasă și un aur ca să aibă pentru hacuri, va să zică pentru potcovitul cailor. După acestea desleagă capul starostelui, îl spală și gătește frumos apoi îl trimete îndărîpt. El iasă mulțămîtă afară și mergînd la celalalt staroste mulțămîtește lui și mirelui pentru sfatul cel

bun ce i l-a dat. Când sosește îl întreabă starostele mirelui:

— Da ce ai isprăvit?

— Bine am isprăvit, iată că înălțata Împărăteasă se milostivește cu cinste pentru poteovitul cailor. Să mai milostivește cu mulțămită la înălțatul Împărat și totodată îi întoarnă banul îndărăpt!

După acestea starostele miresii duce fingia iarăș în casă și eșind închină câte un păhar de vinars nașilor.

În urmă starostele mirelui ia un colac și îl tinde nașilor, iar aceștia îl sfârtică (rup) în bucăți și îl dau copiilor prezenți. Cuțitul, furcuța le dau unui copil pe o zî de coasă.

După acestea se bagă toți în casă așezându-se nașii cu ai lor la o masă separată, cuscrii asemenea.

Îndată-ce se așază la masă starostele miresii ia o flașcă cu beutură și începe a închina atâtai nașilor cam așa:

— Bună sara cinstite naș mare!

— Sănătate bună Dvoastre, oameni de omenie și jupâne staroste!

— Aci dragul meu naș mare — te rog să-ți faci o bunătată — v'oi trimis gazdele căsăi o țiră de cinste, să faceți bine să împărțiți unde-ți avea voiă! (acum beău ambii câte un păhar.)

Între acestea starostele mirelui poștește o flașcă și închină la mireasă — șoptindui ceva — mireasa închină mirelui; iar mirele închină starostelui său, acesta la starostele miresii zicând:

— Bună sara jupâne staroste!

— Sănătate bună jupâne staroste și sol împărătesc.

— Aci dragul meu mai avem ceva, ce n'am cerut?

— Oare ce?

— Hm! iată, tînăra împărăteasă zice cătră mine, ba și în scris mi-o dat ca ea ar avea o ladă inferecată, toată cu pente de fer legată. Și în ladă s'ar afla multe celea:

O față de masă

Pe margină cu aur trasă

Și în față de masă

Două talgere de marmure

Două fureuță, 2 cuțite

Două pite de grâu frumos.

În talgere s'ar afla — bine nu știu spune —
[câte plăcinte,

Pe blidul acela și pe plăcintă

O curcă mare friptă.

Acelea dragul meu să le aduci încoace!

O vai de mine să fi știut eu cumcă ați fi atari oameni și nu vi-ți mulțami de cortil sau de sălaș, nu vă primeam în casă de mas. Ba încă câte mai poftiți dela noi?!

— Oho! jupâne staroste și jupâne ciar-falēule! Toate acestea nu-s a mele nici a tale, fără a Împărătesei, că ea s'a trudit de le-a făcut și dat ca cinste tînărului Împărat și acelea nu se pot ascunde.

— Dragul meu jupâne staroste! Acelea e drept că sunt de față, dară pe ladă se află o babă desculță și goală și aceea în vreme de iarnă n'o putem țipa desculță, pentru-că trebuie încălțată.

— Ei, dragul meu jupâne staroste vom încălța-o noi!

Acuma închină starostelui miresii, care primind îi reinchină. Până-ce schimbă ei păharēle se aduc inaintea starostelui mirelui doi colaci și o păreche de ciobote.

Starostele mirelui primind păharul închină soacrei mici (mama miresii) cu cuvintele:

— Bună sara N.

— Sănătate bună om de omenie!

— Iată draga mea, aici s'arată inaintea lui Dzēu și Dvoastre, ginerele dtale cu o țiră de cinste: o păreche de colaci frumoși, față lui Christos,

Pe colaci 29

o părechiă cisme nouă, să te faci cu voie bună și la un ginere frumos cum și l'o ales mireasa pe sama ei!

Închinând apoi soacra ginerelei său, iar acesta miresii; urmează libovul îndatinat.

Vasile Rebrean.

TRADIȚIUNEA MAGHIARĂ-HUNICĂ.

(După Gedeon Petz.)

Hunii până la ocuparea Panoniei.

1. Originea hunilor.

Cam pe la finea secolului al patrulea poporul hunic părăsindu-și patria asiatică a străbătut în Europa. Pre popoarele europene le-a cuprins frica și sub influința acesteia s'au înființat primele tradiții despre poporul acest parvenit. Esteriorul lor neîndătinat, fizionomia și fața lor asiatică precum și viața lor barbară au stârnit frică în popoarele europene încâtva civilizate. Un contîmpurean al lor, Amian Marcelin, îi numește bestie bipede ¹⁾, iar Jordane spune, că singur cu fețele lor înfricoșătoare au alungat inimicii. ²⁾

Cel mai espres document al spaimei, care umpluse pre goți, primul popor european, de care au dat hunii, este tradiția despre originea hunilor. Jordane spune că Filimer, regele goților, a aflat în armata sa strigoii, pre cari goții le-au numit haliurune, și pre aceste le-a gonit în deșerturi, unde însoțindu-se cu spirite necurate deveniră protomamele sêlbaticului popor hunic. ³⁾

Cumcă tradițiunea aceasta s'a plâsmuit între goți despre aceea nu i nici o îndoială; aceasta ni-o arată și numele, cari le aflăm întrânsa. Tradițiunea aceasta într'atâta a fost espresiunea fidelă a susceperii generale despre huni, încât istoriografii de mai târziu cu puțină excepțiune mai cu toții cu predarea acesteia încep istoria hunilor.

Cronicele ungurești încă amintesc tradițiunea aceasta (Kézai Prologus, Thur. I. 3), dar la moment o și refutează. Cronica ungurească își ie argumentul din sânta scriptură: „quod spiritus carnem et ossa non habent et quod est de carne, caro est, quod autem de spiritu, spiritus est.“ Tractarea lui Kézai stă aproape de aceea a lui Jordane (Jord.: spiritus immundi, Kéz.: incubi daemones), precând

¹⁾ Bipedes existimas bestias. Lib. XXXI. c. 2.

²⁾ Quos bello forsitan minime superabant, vultus sui terrore nimium pavorem ingerentes terribilitate fugabant. *Getica*, c. 24.

³⁾ Quas spiritus immundi per herimum vagantes dum vidissent et eorum complexibus in coitu miscuissent, genus hoc ferecissimum ediderunt. *Ibid.*

Thuroczi s'a folosit de oare-careșiva urmaș de alui Jordane, p. e. de Siegebert Gemblacense sau de istoria miscelă (într'aceste două fânteni: silvestres homines, quos nonnulli Faunos ficarios vocant, tot-acestea la Thuróczi). Cronica de Buda și cronica ilustrată nu amintesc fabula aceasta.

2. Protopărinții hunilor.

Fîndcă cronicarul unguresc n'a primit originea hunilor de la strigoii și de la spirite silvestre, a trebuit să se îngrijească de alți protopărinți. Din asta cauză n'a avut ce face, decât să primească și el mănecarea urmărită de cei străini. Tendința ceea mai mare a cronicarilor din evului mediu a fost, ca să-și poată deduce originea neamului lor dela oare-careva bărbat cu nume mare, sau să-și arete poporul său ca urmaș al unui popor mare. Biblia și tradițiunile clasice ale evului antic au fost acele două fântâni, din care au scos scriitorii datele necesure spre acest scop. Fredegar p. e. pre frânci îi deduce de la Priamul din Troia, un alt scriitor de la Franc, fiul lui Paride; după Vidukind patria anglo-sașilor, iar după Otfrid a tuturor germânilor a fost Macedonia; protopărintele britanilor e Brutus, a veneților Aenea. Cu mult mai îndatinată a fostu deducerea dela persoane biblice. De esemplu și de fântână a servit opera de mare autoritate a lui Isidor (*Originum sive etymologiarum libri XX.*), din care un capitlu (lib. IX, c. 2. De gentium vocabulis) cu totul a fost consacrat deducerilor de felul acesta.

Din opera aceasta a scos și cronicarul maghiar. Isidor în punctul 27-lea al capitlului amintit pre scythi și pre goți îi deduce de la Magog, fiul lui Jafet. ¹⁾ Pre scythi iau țî-

¹⁾ Filii Jafet septem nominantur... Magog a quo arbitrantur Scythas et Gothos traxisse originem. Deducerea aceasta însă o aflăm și la Josif Flaviu Μαγώγας δὲ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ Μαγώγας ὀνομασθέντας ἔθικας, Σκυθίας δὲ ὑπ' αὐτῶν παρασχορευμένους. *Ant. I. 6.*

nut identici cu hunii și așa tare lesne s'a făcut arborele familiar. Isidor însă și alte lucruri mai amintește despre scythi; face amintire despre Tan, primul lor craiu.¹⁾ Jafet și Tan însă au putut fi încoale protopărinți de nume mare, însă tradițiunea nu le-a însuși nici o faptă ori însușire mai mare, mai măreață, care să fi putut trece la strănepoții lor ca și oare-care ereditate. Cu mult în mai mare măsură a poșezut răcerințele aceste Nimrod, care „era vânător p'ternic înaintea Domnului“ (I. Mois. 10, 9.) și căruia însuși Izidor îi atribue (insușește) zidirea turnului de la Vavilon.²⁾ Acesta demn ar fi putut fi protopărinte atât la poporul hunic cât și la acel unguresc, căci ambele au fost popoare vânătoare și arcare bune. Jordane deja amintește istețimea hunilor în vânat (quorum natio saeva venatione tantum nec alio labore experta. Get. c. 24.), simbolul puterii Attiliei este arcul (Jord. c. 49) în lupta de la Netad hunii esclează prin aruncarea săgeților (Jord. c. 50). Tot prestanția aceasta a poșezut'o și poporul maghiar (Anonym, c. 7.: juvenes eorum fere cottidie erant in venatione, unde a die illo usque ad praesens Hungarici sunt prae ceteris gentibus meliores in venatu). Cronicarul unguresc dară pre Tan și Nimrod încă i-a luat în cadrul protopărinților și așa a predat lucrul, că uriașul Nimrod (Nemroth), fiul Tanei din neamul lui Jafet, după edificarea turnului, și smintirea limbelor a mers pe pământului lui Evilath, unde dela femeia-sa Eneh i s'au născut doi fii, Hunor și Magor, dela cari s'au tras hunii și ungruii. Numele Magog dară, ca să samine mai bine cuvântului magyar l'au schimbat în Magor și după analogia acestuia au alcătuit pre Hunor; pământul Evilathului e din bibliă (I. Mois. 2, 11.); Eneh probabil este formată după Enos din bibliă (I. Mois 5, 6.) ori după Anak (IV. Mois 13 23.). Așa predă lucrul Kézai (ed. Horanyi I. 1.) și Cr. de Buda (p. 3. și 7.)

O altă parte a cronicelor însă s'a impe-

¹⁾ Tanus fuit rex Scythorum primus a quo Tanais fertur Fluvius nuncupatus. Orig. XIII, 21, 24. — Pre Tan îl amintește deja Justin: Fuere quidem temporibus antiquiores Seosis Aegypti et Scythae rex Tanaus, lib. I. 1. (ed. Teubner 1872. p. 4.)

²⁾ Nemroth (!) aggressus est adversus Deum impietatis aedificare turrem. Orig. VII, 6, 22.

decat într'aceea, că Nimrod se zice fiu de-a lui Jafet precând după sânta scriptură s'a tras din neamul lui Cham. Acestea dară, adecă Anonym (c. 1. Cronica ilustrată (I. 1) și Thuroczi (I, 2.) se răntorn la predarea mai simplă a lui Isidor; Anonym p. e. numai atâta zice: Primus rex Scythiae fuit Magog, filius Jafet et gens illa a Magog rege vocata est Moger.

Din toate-acestea apare, că enararea despre protopărinții hunilor cronicarii ungurești în parte o-au luat dela scriitori străini, în parte ei o-au schimbat și o-au suplenit într'un mod voluntar.

3. Cerboaiia miraculoasă. Meotidele.

După enarările ungurești pre Hunor și Magor cu ocaziunea unui vânat o junincă de cerb i-a condus în mărăcinele Maeotidelui. Umblă ritul de-alungul și-l află aptu de pășune de marhe. Se re'ntore la tată-său și cu învoirea acestuia se mută pre ținuturile Maeotidelui. (Kézai, I, 1., Cr. de Buda p. 8., Cr. ilustrată I, 2.)

Tradițiunea aceasta o comunică deja Jordane revocându-se la Prisc: Huius ergo gentis venatores, dum in interioris Maeotidae ripam venationes inquirerent, animadvertunt quomodo ex improvise cerva se illis obtulit ingressaque paludem nunc progrediens, nunc subsistens index viae se tribuit. Quam secuti venatores paludem Maeotidam, quem impervium ut pelagus aestimant, pedibus transierunt. Mox quoque Scythae terra ignotis apparuit, cerva disparuit (Get. c. 24.). Tot aceasta fabulă o enarează și Procopiu, în opera De bello Gotthico, despre huni, pre cari el îi numește chimeri. Partea aceasta atât la Jordane, cât și la Procopiu e luată din opera lui Prisc.

E bătător la ochi, că predarea croniceii ungurești în ultima analysi se reduce la Jordane, mai bine, la Prisc și numai întratâta se diferește de enararea originală, încât până-când aceasta prin cerboaii îi petrece pre vânători din Maeotide afară în Scythia, pân'atunci după cronică maghiară cerboaiia îi conduce pre Hunor și Magor în mărăciele acomodate pentru pășune.

4. Răpirea de femei.

După-ce Hunor și Magor au locuit cinci ani în Maeotide, cu o ocaziune au dat de o grămadă de femei, de muerile și fetele fiilor lui Belar (Bereca). Hunii apucându-le pe cai le-au dus cu în locuințele lor. Între cele prinsă au fost și două fete a lui Dula, principele alanilor, pre aceste Hunor și Magor le-au ales de soții lor și dela aceste s'a tras poporul hunic și maghiar. Așa o spun cronicile ungurești istoria răpirii femeilor (Kéz. I. 1, Cr. de Buda p. 9., Cr. ilustrată I, 2, Thur. I. 4.).

Partea aceasta fabuloasă, pre care scriitorii străini nu o enareză despre huni, scrutații mai vechi o țin de tradiția hunică originală, bazată pre tradițiuni istorice. Francisc Toldy p. e. așa scrie despre ea: „Până când basma aceasta interesantă de-o parte ne arată o suscepere și o fântână populară, asemenea cu tradițiunea originii romane, adevă cu aceea a lui Romul și Remu, și a răpirii femeilor sabine, până atunci de-altă parte sub femeile și fetele lui Bereca trebuie să 'ntălegem fetele locuitorilor bercului, adevă a ținutului bercului.”¹⁾

Ce atinge asemănarea cu tradiția răpirii femeilor sabine, la aceea deja și alții s'au revocat, fără însă, ca cineva să fi însușită ceva înfrurire fabulei acesteia asupra cronicelor maghiare. Și după părerea mea cu tot dreptul. Tradițiuni de aceste aflăm mai la toate popoarele;²⁾ precum zice Toldy, se bazează pre similitudinea susceperei. La poporul maghiar e destul de îndatinat aceea, că bărbatul cel puțin formalmente își răpește soția fiindă, și dă-tina aceasta e lătită și la alte popoare.

Din tâlcuirea lui Toldy punctul acela, care aduce în legătură nașterea tradițiunii acesteia cu ținutul Berc sau bercului, nu se poate primi. Nemica nu documentează aceea, că sub cuvântul Bereca ținut și nu persoană trebuie să 'ntălegem, căci cronică vorbește despre femeile și fetele fiilor lui Bereca, și apoi exprimarea aceasta nici decât nu se folosește în înțeles metaforic. Ca nume personal

¹⁾ F. Toldy, Istoria poesii maghiare. I. 37.

²⁾ L. I. G. v. Hahn, Sagwissenschaftl. Studien. Jena, 1876. p. 376. și Schwartz, Dr. I. L. W., Der Ursprung der Stamm- u. Gründungssage Rom s. Jena 1878. p. 44.

doară s'ar putea reduce la un rege gotic legendar, pre care Jordane îl numește Berig (Gef. c. 4.) și Berich (c. 17), al cărui nume însă aieva Baifrika (Berica) a trebuit să fie.¹⁾

Ce privește însă tradițiunea, credem, că o tradițiune sau o fabulă referitoare la o așa răpire de femei — de și nu referită la huni — a trăit în gura poporului maghiar și că cronicile maghiare de-aceasta s'au folosit în predările lor. Iară basa predării acesteia probabil e aceeași fabulă despre originea hunilor care o amintesc scriitorii străini, dar pre care cei maghiari o refută și n'o primesc. Pre basa aceasta au putut alcătuși cronicarii maghiari narațiunea de femei în parte folosindu-se de date populare. Narațiunea răpirii de femei în cele mai principale trăsuri este identică cu tradițiunea gotică despre originea hunilor. Acolo spiritele necurate, aici vânătorii vaghează în deșerturi (Jordane: per herimem vagantes, Ist. miscellă și Sigebert Gembl.: per desertum vagantes; tot-așa cronicile maghiare despre Hunor și Magor, Kéz., Cr. ilustrată, și Cr. de Buda: in deserto loco; Thur.: dum per desertum vagarentur), dau de femeile (și fetele fiilor Bercului) și din împreunarea lor se trage poporul hunic.

Așa dară tradițiunea străină a originii hunilor a dat impuls cronicarilor maghiari, ca pre basa acesteia și tot-odată basându-se și pre tradiții și fabule populare, să alcătuiască narațiunea răpirii de femei.

5. Ocuparea Scythiei.

Istoriografii străini, precum am amintit calauzază pre huni prin o cerboaiă în Scythia. Cronicile maghiare tradițiunea cerboaii o-au încopciat cu descoperirea Maeotidelui, și pentru aceea cu altceva au trebuit să argumenteze intrarea Hunilor în Scythia. Așa predau lucrul, că Hunii deja au știut despre esistarea

¹⁾ L. Müllenkoff (Mon. Germ. SS. auct. ant. V. p. 147.), Berig vetustissimi regis Gothorum, cuius, memoriam traditio popularis servabat, actus primum aerae nostrae seculum non superat. Nomen cum compositum non sit, secundum regulam formam sequiorem Berica, quae Gothicae Baifrika, Theodiscae Biricho responderet, non potiorum expectaras. — Amintim, că Prisc vorbește despre un hun cu namele Βερίχορ.

Scythiei, și după-ce în Maeotide s'au înmulțit preste măsură, au trimis șpioni în Scythia pentru știricirea lucrurilor. Aceștia răntorcându-se au adus vesti bune și acum poporul s'a împărțit în 108 de ginți, și după-ce pre alpuzuri și pruteni i-au alungat din țările lor, au ocupat țara. (Kéz. I. 1., Cronica de Buda p. 10, și Cronica ilustrată I, 2., Thur. I, 4.)

Ce privește ocuparea Schythiei, cronicarii maghiari urmăresc predarea lui Jordane (c. 24.). Descrierea țării se vede a fi din vremuri mai târzii, „stările etnografice, precum aici îi vedem pre ei, corespund stării Europei răsăritene înaintea năvălirii tătarilor. Chunii albi, Susdalia, ruthenii toți au tras asupra lor atențiunea în prima jumătate a secolului al XIII.“

Interesul față de ei mai vârtos îl putem cunoaște din călătoriile descoperitoare directate spre acest loc, dintre cari cele mai de'nsemnătate au fost acele a dominicanilor maghiari, precum ale lui Carpin Plan, Rubruque etc. Esperința și susceperca acestora și asemینilor re-lucește în cronicile noastre. ¹⁾ Însă unele trăsuri ale descrierei Scythiei ne îndrumază la scriitori încă și mai vechi, pentru esemplu definierea hotarilor țării cu totul corăspunde predării lui Justin. ²⁾

Scriitorii străini după acestea enarează intrarea hunilor în imperiul goților. Jordane în enarațiunea aceasta întretesă trăsuri tradiționale gotice. Kézai cu totul omite partea aceasta, Thuróczi pre urmele lui Orosiu (Hist. I. VII. c. 33.) le enarează cele întemplate.

Joan Raț.

MEGLEN-ROMÂNII.

Cu stăruința propriea elementului german dl Gustav Weigand, docent privat la universitatea din Lipsca, cercetează de câțiva ani încoace elementul macedo-romănesc în toate direcțiile și în toate punctele de privire. Mai pe urmă a petrecut în Macedonia din 30 Aprilie 1889 până în 9 Septembrie 1890. adecă mai bine de 16 luni. „Resultatele acestei călătorii“, zice filologul-romanist german în noua sa publicație ¹⁾, „sunt atât de cuprinzătoare și varii, încât vor trece ani până-ce vor fi prelucrate și publicate. La locul prim, credeam a fi mai potrivit să prezentez lumii erudite romanice un dialect românesc deosebit, până acum cu totul necunoscut, care se vorbește de cătră un poporaș, ce se deosebește în mod esențial de Macedo-Români prin tip, port, prin traiu și prin, obiceiuri și datine. Eu numesc Meglen (slav. meglén moglén, — negură) nu numai țara precum o numesc acolo, ci totodată și limba spre a ave un termin hotărît; căci cel usitat acolo, „vlașchi“ — valachic e prea general.“

Cum a aflat dl. Weigand „Meglenul“?

„Cea dintâi știre despre aceea, că s'ar afla Români în munții Caragiova, am primit-o

de cătră niște Țințari din Monastir (Bitolia). Odată îmi arătară și pe un om cu esteriorul sdrăntos, care mina un măgar greu încărcat cu oale și despre care îmi ziceau, că ar fi un Român mahomedan din Nonte. De la învățătorii românești din Bitolia am aflat, că și un băiat de acolo ar fi cercetat un an gimnasiul și ar fi învățat daco-românește într'un timp surprinzător de scurt. Ceva mai detaliat nu mi-au putut spune, și astfel m'am hotărît a face o excursiune în părțile acele, spre a mă informa la fața locului.“

Nu putem trece cu vederea ironia neintenționată, care prin aceasta expunere simplă e îndreptată mai ales „dăscălimii“ românești din Bitolia.

În 4 Juniu 1889 dl Weigand pleacă în munții Caragiova. Sosind în Vodena s'a dus la caimacam, spre a-și presenta scrisoarea de recomandație și spre a se ruga de o nouă scrisoare și de un suvari spre însoțire în

¹⁾ Scythia autem in orientem porrecta includitur ab uno latere Ponto, ab altero montibus Rhiphaeis a tergo, Asia et Phasi flumine. Multum in longitudinem et latitudinem patet. Justinus, Trogi Pompei hist. Phil. epit. II, 2.

²⁾ Vlacho-Meglen. Eine ethnographisch-philologische Untersuchung. — Mit vier Lichtdruckbildern. — Leipzig, Johann Ambrosius Barth 1892.

¹⁾ Marczali, Fântănele istoriei maghiare. p. 63.

valea Meglenului. Cu anevoie i-au fost încuviințate.

„Eram bănuît, precum am auzit la reînțorcerea mea, de a fi un oficer austriac, care ar fi venit să vadă, unde s'ar putea pune tunuri“, scrie dl Weigand. După-ce a trecut apoi prin Bulgaro-Meglen ajunge în Vlach-Meglen. „Și (valea) aceasta e încungiu-rată de dealurile Caragiovei cu două eșiri, una în spre Nord-Ost; alta în spre Sud Vest. Dar ea e mult mai mică, cam două oare de lungă, și mai puțin rodnică decât Bulgaro-Meglen. Totuși și aci se cultivă mătasa, și ardeul de acolo e foarte gustat în toată Macedonia. Localitatea principală este Nonte (Notie) cu 450 case, depărtare de una și jumătate oară de la Fuștani. Locuitorii sunt Români mahomedani, care se ocupă cu agricultura și cu olăritul. Cu oalele lor ieftine umblă prin mari depărtări. Satul au fost mai înainte creștinesc, ceea-ce se demonștră prin feridele din zid menite pentru icoane sfinte; deasemenea întocmirea caselor mai vechi e cu totul creștinească. Ruinele unei mănăstiri și ale unei biserici mai există încă precum se zice. Chiar și hramul bisericesc se mai serbează și numele de botez creștinesți sunt usitate. La sfârșitul secolului trecut locuitorii cu episcopul în frunte au trecut la Islam spre a scăpa de maltratările Turcilor. Astăzi ei sunt mai răi față cu creștinii decât asupritorii lor de odinioară“.

„Aici am auzit pentru prima-dată dialectul, pe care vreau să-l numesc pe scurt „Meglen“. Ei înșiși numesc limba lor „vlaşchi“, Țințarii o numesc pe a lor „arumânește“.

În 12 Iunie după o absență de 10 zile dl Weigand s'a întors la Rozna, de unde a fost puresc.

Trecură aproape unsprzece luni dela aceasta primă escursiune a dlui Weigand la Români din Vlach-Meglen. Până în Aprilie 1890 adecă dinsul cercetă satele țințarești din Macedonia-apusana, Albania-de-mijloc, Epir, Tesalia, Acarnania, Macedonia-meridională și răsăriteană, un bogat material limbistic, etnografic și geografic.

„Vineri, în 25 Aprilie 1890“, continuă dl Weigand, „am înțrat călare venind dela Dorian lângă lac, în Ghevgheli, stația liniei

Belgrad-Saloniceii. Deși orașelul e destul de însemnat, are vre-o 3000 de locuitori, Bulgari și Turci, totuși am aflat hanul într-o stare atât de scârboasă, încât am însărcinat pe servitorul meu să caute întraltă parte un adăpost. Pe când vorbiam încă cu el, se îndreptă un domn îmbrăcat în haine frânce spre mine și mă învită în limba francesă să viu în casa sa. Am primit ofertul cu mulțamită. Domnul Massi, acesta era numele domnului afabil, un Armean de origine, este sudit frances: soția sa e o Română din Bitolia, cu toate acestea vrea să vorbească cu mine mai bucu-ros grecește decât în limba ei maternă. Abia sosisem în casa gazdei mele și se și ivi un anume Chivernitis, un Țințar din Vlach-Livadhon, ca să mă descoasă, simțindu-se la aceasta deobligat ca conducător al propagandei grecești și ca inșpector al școalelor grecești. Am fost suspectat prin foi grecești la guvernul turcesc ca propagandist românesc. Ori unde ajungeam, eram deja cunoscut, și prea bucu-ros Grecii, sau mai bine zis, Greco-manii m'ar fi îndepărtat, deoerece se temeau că vreau să desmânt pe Români, aceasta prptă de căpetenie a Grecismului din Macedonia.“

„Acel Chivernitis, pomenit mai sus,“ narează dl Weigand mai departe, „căruia i-am fost espus scopul călătoriei mele în Caragiova, mă părăsi cu asigurarea pretiniei și a spriginului său. Dar în locul acestora s'a grăbit să meargă la caimacamul, cu care se înțeleg și se are foarte bine, căruia îi povesti, că vreau să sumuț poporația românească în contra Turcilor și a episcopului; și că prin urmare plecarea mea în părțile acele ar trebui împedată. Toate aceste le-am auzit în ziua ceealaltă iarăși dela un servitor al caimacamului, un Român mahomedan din Nonte. În aceeași sară și de mai de multe-ori dimineața următoare am făcut încercarea înzădarnică ca să vorbesc cu caimacamul. Abia cătră ameazi l-am putut vedea. Dupa-ce i-am expus obiectul dorinței mele și i-am arătat scrisoarea de recomandție a Valiului din Salonichi, el îmi pretăxtă, că ar fi prea primejdios de a merge în munți, deoerece acolo ar bîjbăi de hoți; el n'ar putea lua răspunderea asupra sa. Eu îl rugăi să-mi dee escortă până la Liumnița, unde aș dori să stau timp mai îndelungat. La aceasta el răs-

punsă, că acolo nu sunt soldați, și că a și putea fi scos din sat. Eu mă declarăi gata de a susține doi soldați, aceasta însă, spusă el, n'ar putea s'o facă fără permisiunea Valiului. Pe scurt, el se codea și excepționa atâta, încât i-am declarat în sfârșit hotărît, că la două oare voi porni, fie cu suvari, fie fără el; dă-toria lui ar fi să mă spriginească, dar nu să-mi facă greutăți. Cu aceste l-am părăsit. La două oare veniră suvari, ca să mă însoțască la Liumnița.

Liumnița este localitatea, pe care și-a ales-o filologul explorator drept cuartir general al expediției sale științifice, unde a petrecut trei săptămâni și de unde precedeau excursiunile sale în întreaga împregiurime. Din Liumnița sunt și cele patru ilustrațiuni ale cărții dlui Weigand, anume: un țeran, un popă între două femei, joc în piață și horă de fete — toate fototipii după fotografiile filologului germân. O hartă adausă corigă, după dl Weigand, în mod esențial topografia ținutului. După-ce a observat mai înainte, că numai un singur sat bulgăresc (Tușin) se află în Vlachio-Meglen, constată unsprezece sate românești: 1. Nonte (Notie), 450 de case, 3900 Români mahomedani (celelalte sate sunt creștinești); 2. Borislaf (Borislafe), 45 de case, 450 de locuitori; 3. Lunsi (Lugunsi), 120 de case, 900 de locuitori; 4. Oșin, 230 de case, 1500 de locuitori; 5. Liumnița, 350 de case 3000 de locuitori; 6. Huma, 70 de case, 700 de locuitori; 7. Sirminina, 60 de case, 500 de locuitori; 8. Coinsco (Conița), 100 de case, 850 de locuitori (incepe a se bulgarisa); 9. Cupa, 80 de case, 800 de locuitori; 10. Țernareca, 80 de case, 800 de locuitori; 11. Barovița, 130 de case, 1000 de locuitori (aproape bulgarisați).

Aceste 11 sate au la olaltă 1645 de case cu 14.000 de locuitori în cifră rătunzită după indicările cogia bașilor, cari sunt mai bine informați despre aceste. Satul de vară țințăresc Livadhi are 400 de case cu 2000 de locuitori.

După o descriere mai pre larg a Megleno-Romanilor dl Weigand reasumă „că Românii Meglenului au un tip propriu, cei deosăbește de Țințari și de Bulgari, că ei în privința portului samână mai mult cu Bul-

garii, care locuiesc înspre Apus de Caragiova, decât cu aceia din Valea-Vardarului; că ei în părțile esențiale au aceleași obiceiuri și datine, aceeași superstițiune, ca și Bulgari dimprejur, deosăbindu-se cu totul întru toate aceste de Țințari.

Limba însă e limba românească! —

Expunerile de până aci cuprind XXXVI. de pagine; partea a doua a cărții tractează apoi pe 78 de pagine despre limbă.

Particularități esențiale ale dialectului megleno-românesc sunt între altele: lipsa sunetului *î*, ce e înlocuit cu *ó*, d. e. grón (grâu), brón (brâu), frón (frâu), mónă, lónă; *a* neaccentuat, basat pe *a* sau *e*, de la începutul cuvintelor lipsește, dacă e neaccentuat d. e. dap (adap), dauc (adaug), ut (aud), vem (avem); șa (așa), țista (aceasta); *fi* a devenit prin *hi* simplu *i*, d. e. *ili* (fiin), *iliă* (fiică), *ier* (fer), *ierp* (ferb), *ir* (fir).

Transcrierile dlui Weigand fac impresiunea exactității filologice-fisiologice. Preste tot lucrarea e conștiencioasă. Bate deci la ochi câte o scăpare din vedere mai ales în privința dialectului nostru daco-românesc, d. e. me în loc de mă; porta, portat . . . în loc de purta, purtat . . .

Filologii vor afla de obiectat; una însă nu se va putea micșora: Recunoștința datorită descoperitorului graiului megleno-românesc.

Iată unul din cele șese texte, ce ni le presentă dl Weigand:

Un tată aș vut-au un fióior. Țista zisi: ună oară: „Tati, țer un daș.“ Tată-su zisi:

„Să-ț liéu, ilíuli“. Chinisit-au să s-ducă an păjăriști, și fióioru zisi: „Și iou să vin, tati.“ Tată-su la lat-au cu iel.

Că pustani an drum, tată-su la lasò pri un arburi. Cola vini, ună ursonia și zisi:

„Disfó ti, că iou-ț sãm tetă.“ Și ficiorní si disfési și la lò ursonia fióioru, si dusi casă cu iel și zisi la urs: „Ves, iou ți lof bun duș. Du-ti tu, să li vicăieș lanti viti divi, că iou țer să dar rucio.“

Ursu s-dusi.

Ursonia, cón țiré să la junglă fióioru, ali zisi:

„Puni-ț-la cap pri prac.“

Fióioru la puși opku, ama ursonia zisi: „Nu-i bun pus.“

Zisi ficioru :

„Nu știu să la pun, puni la tu prima să vet.“

La pusi urșonia și ficioru ao ló baltia și li-o dedi pristi cap și ao junglió.

Ao drubi urșonia, ao pusi an oală să iarbă și iel și pusi atóli.

Că viniră lantili viti, că ștetară, ștetară urșonia s-vină, zisiră :

„Ai, să cătóm să rucióm; ia si dusi să la turéscă sónzili la ficioru pri vali.“ Cătară să mánancă și ziseră :

„Bre, ți dulți carni.“

Și ficioru di atóli zisi :

„Ca di urșonia.“

Tunțea vitili cătară să tópa și cătară să pună pãrtali să la jungă ficioru, ma nu potú ursu. Napcum si puși lisița și lupu, ama ți ieli nu potură. Napcum vini mața și sări an atóli și țiré să la cațá ficioru, ama țista sări prin bagă și ișó năfară și tată-su viné din păjãriști și la ló ficioru și s-dusiră casă cu daș, și iou vinii di cola.

Un tată au avut un ficior. Acesta zisó odată: Tati, doresc o mioriță“. Tată-séu zice: „Să-ți iau, fiule“. Pornit-au să se ducă la tîrg și ficiorul zisó: „Și eu să viu, tati“. Tată-séu la luat cu sine. Când se osteni în drum, tată-éu il lăsà pe un arbore. Acolo veni o urșoică și zisó :

„Desfă-te, că eu îți sunt mătușă.“ Și ficiorul se desfăcu și-lu luă urșoica pã ficior,

și se dusé acasă cu el și îi zisó ursului „Vezi cu pradă bună îți adnsói. Dute tu, să chemi pe celelalte dobitoace sãlbaticé, că eu vreau să fac de prânz.“ Ursul se dusé.

Urșoica când vrú să-l junghe pã ficior îi zisó :

„Pune-ți capu pe prag.“

Ficiorul il pusé întors, dar urșoica zisó

„Nu-i bine pus.“

Zisó ficiorul!

„Nu știu să-l pun, pune-l tu întâi să ved.“

Îl pusé urșoica și ficiorul luă barda și-i dete peste cap și o junghiă.

Sdrobi urșoica, o pusé în oală să fiarbă și el se pusé în pod.

Când veniră celelalte dobitoace, când așteptară, așteptară să vină urșoica, ziseră :

„Ai, să începem să prânzîm; ea se dusé să verse sângele feciorului pe vale.“

Începură să mánance și ziseră :

„Bre, ce dulce carne.“

Și ficiorul din pod zisó :

„Ca de urșoică.“

Atunci dobitoacele începură să țipe și începură să pună sdrențé să-l ajungă pã ficior, dar ursul nu putú. Acum se pusé vulpea și lupul dar și ei nu putură. Acum veni mâța și sări în pod și vrú să prindă pe ficior, dar acesta sări prin coș și eși afară și tată-séu venia din tîrg și luă ficiorul și se dusé acasă cu miorița, și eu venii de acolo.

(Tr.)

DOUË CONFERINȚË.

I.

Hașd éu e o autoritate între noi. E mai mare autoritate decât Lucaciu, Balteș, Slavici etc. etc. la olaltă.

Astăzi când toți băieții noștri, ai României se joacă d'a politica, își părăsesc ștudiile și scriu memorande, apeluri, proteste etc. pline de minciuni, va fi la loc să-l ascultăm pre dl Hașd éu cum se cugetă despre „noi în anul 1892.“ Publicăm câteva părți dintr'o corespondință din București:

„Duminecă în 21 a l. c. venerabilul dn.

B. P. Hașd éu a început seria conferințelor de la Noul Ateneu prin conferința sa intitulată „Noi în 1892“, care a deșteptat mare interes și a atras preste două mii de persoane în spațioasele și feericele sale ale Ateneului.

„Din motive ușor de înțeles am aflat de bine a arăta și cetitorilor foi Dvoastre aceasta conferință cel puțin în trășurile ei esențiale, promițând a Vă rãporta și despre unele din conferințele ulterioare, cari mi-sé vor părea mai convenibile pentru foia D-voastre.

„Îndată-co conferințarul s'a arătat în față publicului, aplausé entusiaste îi petrec

pașii până la urcarea sa pre tribună, după care îndată urmează o liniște mare, în mijlocul căreia vorbitorul începe:

„Domnia Voastră mă aplaudați fără a ști, pentru ce. Nu știu și tare mă îndoiesc dacă la sfârșitul conferinței voi merita aceste aplausuri, în cari primesc mai mult o arvună, și mă tem că numai cu arvuna voi rămânea.” Apoi continuă:

„Omului îi dă mână de a vorbi de comun academia, în care sunt fotolii, pre cari bătrânii academicieni... doarmecă, și universitatea, unde sunt catedre, de pre cari se controversază obiectele de știință. Eu însă domnilor, acum nu-s nici academician, nici profesor de universitate, ci sacerdote, eu acum nu vă vorbesc nici de pe fotoliu, nici de pre catedră, ci de pre a m v o n. Plin de credință și evlavie către Dumnezeu pășesc înaintea Dvoastre spre a vă arăta, „ce suntem noi în 1892”, și cunoscându-ne să primim unele sfaturi povățuitoare.”

„Zice Christos în Evangelia sântului Joan, că „omul se perfecționează mereu renăscându-se.” O națiune încă e un om, un individ moral, și ca atare și ea trece pre cele trei faze ale dezvoltării: copilărie, bărbăție și bătrânețe. Microbii (Fanarioții) din Fanar aducând moarte îmbătrânitei națiuni române de la finea veacului al XVIII-lea, ea se renaște din nou, prin urmare după zisa lui Christos se perfecționează. Să zimisleşte sub drapelul lui T. Vladimirescu în 1821, să naște în 1828 și să botează în ziua Unirii Principatelor.”

„România născută e mai fortificată ca cea veche, un copil robust, puternic, dar în urmă tot „copil”, care nu știe să joace de-a literatura, de-a politica, de-a diplomația etc. În decursul jocului se mai supără copiii, atunci se injură în prosă și în versuri, se aprind, ba uneori merge lucrul până la păruială.”

„Iată dar, dnilor, ce suntem „noi în 1892” — copii!”

„În copil nu găsim iubire, nu stătornicie, nu caracter.”

„Tot cam acest chip îl urmează și națiune-copil.”

„În o națiune-copil nu găsim iubire.”

„Noi iubirea mai bine am șterge-o din dicționar. Dar totuși nu. Mai bine s'o lăsăm

pre alte timpuri, când vom înțelege-o. Acum iubirea lor nu e mai mult jucărie? Îi dai cu peciorul. S'a mâncat zestrea? — Divorțul.”

„În o națiune-copil nu e stătornicie.”

„Și nici că poate fi, căci copilul crește, și creșterea cuprinde în sine necesariamente schimbare, nestătornicie.”

„În o națiune-copil nu e caracter.”

„În copii se manifestă spiritul egalitar, sau cu alte cuvinte ce vede un copil la altul ar vrea să aibă și el chiar cu pericolul de a-și compromite caracterul. Un copil a furat bomboane, al doilea văzându-l cere să aibă și el, dar necăpătând denunță, ba și acuză pre soțul său.”

„La noi cam așa se jocă copiii și de-a politica. Un partid ajunge la putere, ar vrea să ajungă și celalalt, dar neputând încep între ei denunțările, acușele, pâruețele etc. Dar asta să nu ne prea supere, căci copiii curând se și împacă.”

„Iată jocul de-a politica.”

„Copiii imitează tot ce văd și aud, mai ales încă ce e rău.”

„Cunosc un filosof genial, dar pesimist, care zice că: a) mâncarea și beutura sunt așa de neprețuite, încât nu ajung două parale, și totuși îi place să se sature bine și să bea mult; b) viața atât e de rea, lumea atât e de stricată, încât e bine, ca omul să-și dozească moartea, și totuși venind colera el fugia dintr'un loc într'altul, ca să scape de ea. E Schopenhauer din Germania.

„Germania având mai mulți alți filosofi, la ei Schopenhauer a rămas mai mult ca o varietate a tabloului și ca atare delectator, dar totuși a rămas izolat, neimitat, pentru-că națiunea germană fiind bărbat s'a știut feri de rău.”

„Națiunea română însă ca copil îndată imitează pe Schopenhauer, fără însă de a se ști feri de partea rea a filosofiei Schopenhaueriane, în vrăstă copilărească ce se găsește.”

„Ah! și cu câtă durere suntem siliți a privi în multe poezii contemporane inspirațiunile pesimismului celui mai condamnat. Apoi de te-ai încerca numai să-l combați! Ți-ai văzut sfinții... dar poate și auzit! Ai poezie pesimistă? Ești talent! N'ai? Ești un idiot! de ai fi chiar geniu.”

„Iată jocul de-a literatura!”

„Și n'ai încătrău, căci suntem copii, și jocul o înăscut în natura vrăstei copilărești.“

„În fine — pentru-că trebuie să ne apropiăm de fine — vă aduc aminte, că dintre toate vrăstele omenești copilăria e mai espusă mortalității, și se slătuesc, numai priviți înafară spre a imita, ci căutați numai tot în lăuntrul nostru, nutriți-vă bine materialicește mai cu samă însă moralicește! Așa mai pre sigur veți ajunge la vrăstă adolescentă, când apoi veți putea privi și înafară, fără însă a vă prea espune!“ (Unirea).

Noi chiar așa cugetăm despre stările noastre. N'am scris mai mult decât Hașdău în privința asta. Maiorescu s'a dus mai departe.

Așteptăm espectoratiunile Tribunei, ale Gazetei și ale junimei; escomunicarea marelui bărbat Hașdău! La lucru copii! Iată un Hașdău, când voi cugetați la oare-care zăitate, infalibilitate, un Hașdău națiunea o numește de copilă! In foc cu el!

II.

Mai publicăm încă o dare de samă despre o conferință de la Ateneu. Iată'o:

După domnii B. P. Hașdău. G. Ionescu Gion și Dr. Al. Urechă, al patrulea conferențiar e dl Barbu Ștefanescu de la Vrancea cunoscutul și prea gustatul novelist. Domnia Sa, Duminecă (23 Febr. a. c. v.) sara la 8 oare, a vorbit în sala Ateneului, literalmente plină de un public ales și cult, despre „Țăranul român și țăranul miseriei.“

Dl de la Vrancea începe cântecele, zăcăturile, proverbiile, povestile și obiceiurile populare, demonstrând cu multă claritate, că țăranul român are toate însușirile pentru cultură, și încă pentru o cultură superioară, iar după-ce arată că, el, țăranul român, are în sine vitalitate și tot ce-i trebuie pentru-ca să să ridice sus pe treapta civilizației, face în colori foarte viu tristul și posomoritul tablou al țăranului, așa cum este el astăzi, al țăranului miseriei.

Țăranul politic, vioiu și glumeț din trecut, azi e trist, abătut și greoiu.

La ce se datoresc aceasta schimbare? se întrebă cu drept cuvânt vorbitorul, și apoi răspunde în mod prea convingător cu următoarele dovezi serioase și temeinice: miseriei, lipsii de nutreț și îmbrăcăminte, de locuințe igienice, în sfârșit unei slăbiri a organismului, slăbire, care a născut în țărâtimea noastră boala, care l-a rădus la un schelet învălît în piele.

Într'adevăr zice oratorul, când întâlnim pe Românul nostru de la țară, nu vedem decât o ființă sarbedă, cu ochii aproape stinși, sdrențuroasă, murdară și atât de slabă, încât parcă-i sună închieturile oaselor când se mișcă.

Vederea țăranului român l-a făcut pe unul din doctorii noștrii învățați să spună, că nu e decât un schelet, căruia îi spânzură oasăle în ordine naturală și pe care este asvêrlită o pele murdară ce-l acopere.

Accastă stare ticăloasă conferențiarul o datorește în rindul prim, după-cum am zis mai sus, lipsii de hrană. Insuficiența hranei țăranului nostru e înspăimântătoare. Dacă fiecare țăran ar consuma un chilogram de mălăiu de ză și de calitatea cea mai superioară, mălăiul ideal de bunătate, și tot nu i-ar ajunge ca să repare stricățiunile de azot ce le suferă organismul său pe fie-care ză. De unde dar să aibă puteri, când se hrănește cu mălăiu stricat și cu câteva buruieni, și acestea neîndestulitoare? Din cauza lipsii de hrana suficientă, organele i-să obosesc, se atrofiază pe fie-care ză, până când îl duc în mormânt înainte de vreme.

Birfitorii și clevetitorii clasei țărănești învinovătesc pe țăranul nostru, că e leneș, bețiv, înșelător etc.

E leneș? Nu muncește ca țăranul italian, spre exemplu? Nu, țăranul român nu e leneș, ci lipsit de energie la lucru. Iar această lipsă e efectul relei nutrițiuni. Da, lucrătorul italian muncește mai mult și mai bine, pentru-că se hrănește bine. Și țăranul nu se poate hrăni din cauză, că este exploatat fără milă.

Birfitorii clasăi țărănești, dacă voiese ca țăranul să nu mai fie leneș, să-i dea în desul de mâncare. Ce ar zice lumea de medicul, care ar intra într-o sală de bolnavi cu un ciomag în mână și ar începe să croiască în bolnavi pe motivul, că sunt niște leneși, deoarece-ce nu s'au sculat din pat de o săptămână și mai bine? Ce să zicem noi despre cei-ce acasă pe țăran de lene?!

Țăranul e bețiv! Dar țăranul se duce la cârcimă să se amețască cu un păhar de rachiu, ca să uite un moment de nevoile ce-l apasă. Are țăranul ceva ca să-l facă să stee acasă? Nu. Aici îl așteaptă mugetul juncanei ce sbieră de foame; aici îl așteaptă plânsul copiilor și cicala femeii, înrăită de boală și de sărăcie. Puneți-l în condițiuni să aibă și el o casă mai confortabilă, mai igienică, un traiu mai bun, și atunci fiți siguri, că nu se va mai duce la cârcimă.

Țăranul e rău și înșelător! Dar la ce i-să mai aduc aceste învinuiri, când el nenorocitul, e înșelat de toți?

Mulți spun, că țăranul nu ne iubește pe

noi, albăstrimea, clasa de sus. Dar noi îl iubim??

În sfârșit, după-ce conferențiarul, care de repețite-ori a fost frenetic aplaudat, arată cum clasa numeroasă a țăranilor noștri să știnge, face apel la tinerime ca să întreprindă o luptă pentru scăparea lui din ghiarile miseriei.

I. R. Abrudeanul.

N'avem lipsă de comentariu. Cei cari se joacă în Paris, în Europa largă „d'a politica“ mai mult bine ar face pentru român dacă l'ar îngrășa. Noi în Ungaria mâncăm pită albă și carne grasă. Până când bucureștenii vorbesc despre „subjugarea“ „maltratarea“ noastră, la spatele lor se ivește „o ființă sarbădă“ un „schelet“, țăranul lor cerând pe zî barēm un chilogram de mălăiu!

(—)

ATAC LA ATAC.

La noi discutarea serioasă a lucrurilor nu-i în modă. Treburile noastre politice, bisericesti, sociale nu sînt tractate ca la alte popoare, cu oare-care profunditate, minte sănătoasă, în interesul comun „s'ne ira“, abstrăgînd dela persoane, la noi obiectivitatea e necunoscută, precum e necunoscută orbului lumina.

Tot mereu ne acățăm de persoane. Personalitățile la noi pe tot terenul: în politică, în biserică, în societate isu de toate zilele, este ceva lucru natural. Ne frecăm ne mîngim, ne negrim unul pre altul; popă pe popă, frate pe frate, om pre om, și ne sfîmțim cumva răcoriți din lăuntru, când îl vedem pre deaproapele nostru mînjit, năcăjit lovit, de multe-ori chiar nevinovat. Aceasta e creștinătatea, frățietatea la noi. Trăim tulburăți la suflet și inimă și nu voim să cunoaștem că bunăstarea și fericirea poporului român se poate ajunge pe mai multe cărări.

Să facem și noi precum face lumea. Pentru-ce să fim noi mai cruțători, mai proști,

decît însuși metropolitul; mai tăcuți, mai miostivi decît alții. Apoi omul în contra lătrătorilor să apără cu băta

*

O învățătură dintre ale lui Miron Românuț se oglindește din espectoratiunile următoare ale Telegrafului Român (nr. 12):

„Un Bian, un Dult și câți alți bărbați eminenti, nu pot afla aplicare aici, aici poate numai Moldovan Gergely și alți paraponisiți, face carieră. Advocați nu pot să se facă toți români, căci și așa sunt prea mulți și abia o duc de pe o zi pe alta mulți din ei. Nu le rămâne deci, decît a trece granița cu ura ce o au cătră accia, cari le-au îngreunat aici poziția și le-au făcut imposibil să ajungă la ceva.“

Nota bene noi suntem pasivi. Un punct al programului nostru voiește răsipirea independenței Ungariei, o Austriă constătoare din provinciile; un alt punct ne dictează zdrobirea uniunii Ardealului cu Ungaria; adecă programul nostru stătorit de politicienii noștri ne poruncește a nimici toată libertatea noastră și toate așezămintele constituționale. Așa-dară

conducătorii noștri înțelepți, loiali și patriotici voese sdrobirea Ungariei din cap până în pământ.

Pentru realizarea acestui scop predicăm: Tinerilor! nu învățați ungurește; nu fiți supuși, credincioși ai regelui, căci românii față de regele încoronat constituționalmente n'au nici o datorință! Feriți-vă de unguri ca dracul de tămăie! Ș'apoi scriem memorande; cerem ajutor de la Europa, ca aceasta să se amestece în treburile noastre și să ne răpească tot ce este mai scump pentru noi, libertatea țării. Zicem că ținta noastră e a lucra pentru România!

Și într'aceste împrejurări vine Miron Romanul și zice, cumcă aici poate numai M. G. și alți paraponisiți face carieră, ceialalți eminenti bărbați trec granița.

Să poate că-i așa! Sub nemți toate gimnaziile, tot învățământul nostru a fost nemțesc; noi cu toții am învățat pentru statul nostru o limbă străină; cu limba germană am alergat în ruptul capului după posturi; cu toți, cu o limbă de tot străină pentru noi, am susținut un sistem absolutistic, înfiorător. Nime n'a zis pruncului român: Nu învăța limba germană! nici nu ne-am tânguit pentru învățământul nostru de tot germanizat.

Astăzi limba maghiară în gimnasiile rumânești e predată numai pro formă, ca să satisfacă cerințelor legali; ficiorii noștri nu învață ungurește de felul-felului, după-ce predicăm: nu ne trăbuie, dracului cu ea! Barăm trăim în Ungaria, suntem cetățenii Ungariei, avem rege legal, sistem de guvernare constituțional, limba de stat ni e maghiară și față cu totate aceste le avem datorințele noastre cetățenești.

Și atunci, când junimea română din țara noastră ungurească îndemnată de marii noștri la o resistință față cu regele, cu constituțiunea, cu limba statului, și junimea noastră în toată privința îi și ascultă, ne învățând limba de stat, fără a cărei știință nici într'un stat de ceva valoare nu se pot ocupa posturi, atunci vine părintele Miron și se tânguește și se vaietă, că în țara noastră carieră pot face numai aceia, cari isu sinceri cătră patrie, rege; și știu vorbi în limba statului și isu de simțăminte constituționale! Sub nemți, când națiunea maghiară, față cu sistemul absolutistic, neconstituțional a făcut o politică de resistință, pasivă, ungurul n'a pretins de la nemți posturi, oficii, nici alte beneficii de

stat, a trăit tot omul, cum a putut. Ba toți aceia, cari au ocupat posturi sub nemți, a fost ținuți de trădători de patriă; au fost apostrofați cu numele de renegat, și cu acestia patrioții n'au dat mână. La români e altă sucă. A lovi în stat și tot a cere dela stat, e ceva lucru natural!

În ținuta noastră nimic nu e logic, nimic nu e natural; despre o consecuință n'avem să vorbim.

Ce ar trăbui să facă statul unguresc? Ar trăbui să-și susțină sistemul său chiar prin dușmanii sistemului. Ar trăbui să dea posturile statului pre mâinile acelora, cari vor răsturnarea Ungariei! Teorii de tot nouă și ciudate. Suntem pasivi, resistăm constituționalismului patriei, nu învățăm limba statului și pretendem ca să ne dea oalele pline de carne grasă, ca să ne 'ngreșem, ca să putem cu mai mare tăria a lovi în țară, în constituție.

Bine ni s'ar șede: Căsăltan ministru de finanță; Slavici de esterne, Coroian de justiție, Diamandi Manole de comerț, Brote de industrie; Balteș comite suprem, Lucaciu ministru de culte, ca să se bată cu sfânta cruce; să lovească în capul neuniților; Axente ministru de resbel etc.

Oare pre lângă un atare sistem susținut de bravii acestia ai romanismului, ce s'ar alege din unguri, din constituțiune, rege, parlamentarism, din știință, lege, din binele comun al românilor, din celelalte neamuri și mai nainte de toate: din părintele Miron Românul? Suntem convinși, că acest din urmă ar pribegi, nu din bună voia sa, ca tinerii noștri de azi fugând după porumbi fripți sburători, ci din silă, din iubirea nespūsă, din stima neîndoifă acelora, față de el. — Tot sistemul de guvernare să poate susține numai prin amicii, iar nu prin inimizii acelu sistem. Sistemul înfiorător al nemților s'a susținut prin aderenții români, prietini înfocați acelu sistem. A ști atâta nu se pretinde a fi mitropolit, nici redactor la oare-care jurnal.

Mult ne mirăm cum de părintele Miron n'a făcut din Slavici, fiind la mână în Sibiu, secretar al său; din Simeon Popescu, om de încredere, din Manole Diamandi iarăși? Pentru-ce l-a aruncat din post pre Cristea? Cum de nu se susține în dignitatea s'a de mitropolit prin oamenii acestia? Nu știu pentru-ce se

ceartă, și s'a certat așa amar cu dinșii? Bărbații, neamurile pe terenul de răsboiu, s'bat, iar nu s' sărută. Nime nu 'și dă arma din mână inimicului, nici nu-l îngrașă, ca să fie mai voinic.

Apoi afirmarea foaiei mitropolitului e o minciună grosolană. Popilor nu li s' cuvine să mințască. În posturile de stat, pe tot terenul, în ministeruri; la comitate sunt foarte mulți români cari a făcut carieră fără ca să fie de o părere cu M. G. Judecătorii la curie, la tablele regești, la tribunalele de prima instanță, aplicații comitatelor, advocații etc. etc. İsu cu sutele și miile. Cumcă din membrii comitetului național din Sibiu, care 'su într'o atigere sinceră cu iredentistii din București, cu toate elementele de disordine, și 'su inimicii sistemului constituțional, cari s' duc la Viena cu memorande pline de minciuni, la împăratul Austriei și nu vor în Budapesta nimic a cere de la regele unguresc constituțional, zicem, cumcă regimul unguresc nu 'și recuiră oamenii, stâlpii și proptelele sale din aceștia, cugetăm, că face un bine mare pentru așezămintele constituționale ale patriei!

Mai avem ceva de observat, credem, argumentul cel mai de valoare, ponderos în chestia aceasta.

Mai nainte de toate nu pricepem ce are foaia mitropolitului de pismuit față cu cariera lui M. G.? Căci M. G. ocupă un post pentru care n'a alergat, n'a suplicat; la care nici voiă n'a avut; nici aci nu s' alipește de el cu tăriă sau cu mijloace nedemne omului cu oare-care caracter. M. G. în toată viața sa a lucrat, și după munca mânilor sale va putea trăi și de aici încolo și afară din posturile statului. Cumcă astăzi în catedră așa s' cugetă precum s-a cugetat ieri, când n'a fost nici vorbă de oare-care strămutare în aceasta privință, așa credem e mai demn lucru pentru un bărbat, decât ar fi, când cu posturile câștigate de-odată și ar schimba și părerile.

Cumcă foaia mitropolitului n'are drept, arată cazul mitropolitului Miron Românul, care sub sistemul constituțional a făcut o carieră cu mult mai aleasă, decât M. G. și decât ori care român. Slavici și conșoții lui ziseră, că fără merite, dar noi afirmăm că Sl. n'are drept. Așa dară în patria noastră, sub regimul unguresc, pot face carieră și oamenii,

ca Miron Romanul, și alții de la table, din alte oficii, cari nu 's de o părere nici cu M. G. nici cu mitropolitul Miron Românul.

Quod erat demonstrandum.

*

Vicepreședintele conf. naționale Dr. Jo an Ra ț, în discursul de deschidere, accentuează suferințele noastre din trecut, arată legitimitatea luptei noastre naționale și speranțele legate de reușita acesteia. „Nici-odată — zise dsa — nu am conspirat cu nici un dușman al patriei, nici-odată nu am chiămat putere străină în țară, nici pe Turc, nici pe Neamț nici pe Muscal. Cu toate aceste fie-care ciclu de legislațiune numai răni și dureri ne aduce.“ Vezi Gazeta din 23. Jan.

Și toate aceste 's rostite serios într'o adunare națională. Vorbe goale spre a duce în eroare pe acei stupizi, cari n'au știre despre faptele semizeilor noștrii din trecut.

Cetească ori și cine cartea lui Jon Ghica (Amintiri din pribegie după 1848, p. 27). Să va convinge, că părintele Șaguna la anul 1849 luna iulie, s' afla în București, unde în numele comitetului național din Sibiu, a cerut ajutor dela guvernul rusesc. Armata muscălească apoi a năvălit în țară.

La anul 1849 luna februar părintele Șaguna în fruntea 12-lor soți, în Olmütz s' roagă împăratului pentru nimicire a independinței, și a constituțiunei patriei. (Vezi suplica în Magazinul istoric, 1851, tom. VII. pag. 1—4.) În țară a năvălit armata nemțască. Libertățile statului nostru s'au confiscat și semizeii noștrii au spriginit regimul nemțesc, neconstituțional în țară.

La anul 1885 dintre noi iarăși mulți au voit răsturnarea păcii prin răsculare, dinamită, foc și furci, alungarea regelui, omorirea ungurilor.

La anul 1891 il vedem pre dl Murășan cu 40 de soți în Praga cerënd ajutorul cehilor în contra așezămintelor noastre constituționale. Tot atunci tinerii bucureșteni cër intervenția Europei, ca să s' amestece într'un mod ilegal în treburile noastre.

În anul curent îi vom vedem pro semizeii națiunei noastre a alerga cu memorande la Viena, la împăratul Austriei, cerënd amestecul Austriei în afacerile statului maghiar independent.

Dar pentru toate aceste tot bine sună din gura președintelui cuvintele:

„Nici odată n'am conspirat cu nici un dușman al patriei, nici odată n'am chemat putere străină în țară, nici pe turc, nici pe neamț, nici pe muscal!“

Nemții, muscalii, cehii etc. aduși și spri-giniți în țară de semizeii naționali români, după președintele conferinții naționale, au fost cei mai mari adoratori ai constituționalismului, libertăților patriei ungurești.

Ce galimatie de idei! Ce teorii spurcate! Ce minciuni încoronate!

*

Cetim în Tribuna (nr. 34):

„Am lovit poate, făcând astfel, în preteni.

Suntem însă mai pre sus de toate ziarști, cu menirea să informăm și să dăm expresiune celor ce se manifestă din public. Ținem mai pe sus de toate la adevăr, luptăm cu tot sufletul la formarea unui corp electoral român sănătos, cu ajutorul căruia se putem susține grelele lupte ce de sigur ne așteaptă și în viitor.

Și nu considerăm de preteni decât pe aceia care fără șovăire se luptă și ei pentru același adevăr, pentru același românesc scop.

Cine nu este Român în toate manifestațiunile vieții sale, cine prin toate faptele lui nu pentru națiune lucrează, cruțare se nu aștepte de la noi.“

Vorbe goale! Am frunzărit coloanele Tribunei și n'am dat nicăiri de apostrofarea faptelor lui Căsalțan; nici de uneltiri'e direcțiunii „Institutului Tipografic.“ A trebuit să alergăm la Luminătorul din Timișoara și la Tel. Rom. (nr. 19) ca să putem ceti următoarele despre Inst. tipografic și tribuniști:

„Est'mod să asigură direcțiunea în contra oricărei controale. Căci numai de controlă să nu audă acești prudenti și onorabili naționaliști! Așa s'a procedat apoi în toate.

„1 Propunerea minorității: ca bilanțul să nu se aproabe, fiind nereal și basat pe pozițiuni fictive, iară direcțiunii să i se denegă absolutul până când nu va aduce bilanț, întemeiat pe documente — s'a respins prin voturile tribuniștilor.

2. După primirea unanimă a disolvării institutului și decretarea licuidării propunerea justă și ecuitabilă a minorității: ca dintre cei trei licuidători pe unul să-l designeze majoritatea, pe al doilea minoritatea, iară pe al treilea să-l aleagă acești doi sau, la cas de neînțelegere să-l designeze tribunalul, — d'asemenea s'a respins prin votul majorității și s'au ales: Dr. Aur. Brote, Dr. Cioran și Dr. Barcian, rudiți între sine de aproape și cei doi dințaiu fosti directori. Va să zică: cu eschiderea controalei reprezentanților majorității de acții, ei înșși, cei ce au adus soțietatea așa zicând la cridă și apoi înșși au propus licuidarea carea între asemenea im-

prejurări nu se putea să nu fie primită de toți numai cât de 42 de voturi cu 170 de acții condiționat, — ei cu 62 de voturi cu 168 de acțiuni o primiră necondiționat.

3. Asemenea s'a urmat și la alegerea comiteului de supraveghiare.

4. Propunerea făcută de acționariul C. Brodiceanu: ca profacerea în bani a averii să se mijlocească pe cale licitațională, ca est-mod fie-carui acționar să i se ofere posibilitatea de a concurge la ridicarea prețului averii, — s'a respins prin majoritate. Adecă voinicii și votară și aci mână liberă, în toată chestiunea.

5. Întrebarea dlui de Preda: de ce nu s'a făcut prin jurnale invitările la adunare, coform §-lui 16 al statutelor și de ce nu s'a publicat bilanțul coform §-lui 187 al legii comerciale, cel puțin 8 zile înainte de adunarea generală? directorul președ. a respins'o cu minciună de — considerațiuni naționale! Ei, cei ce vara și toamna întreagă au conținut cele mai spurcate considerațiuni naționale prin scandaloasele ei agitațiuni ei, cari la cerea ca să se constate la protocol, respingerile, răspunsă cu un simplu rēfus!

„Tot oameni, aceasta majoritate, din a căror procedere vrēnd-nevrēnd, observatorul trēbue să concludă la natura intereselor de cari sunt conduși, de alta parte mai voiesc să înbete lumea cu interese naționale! Oameni despre a căror mare parte, chiar după a lor spusă se susține, că au desplătit acțiunile cu tantieme votate pentru scribălituri în „Tribuna“, și astfel de oameni voiesc să iee în picioare pe bănătenii, cari și-au arătat abnegațiunea lor atunci, când au desplătit cu bani gata valoarea întreagă a unui mare număr de acțiuni ce nime nu le-ar fi cumpărat nici cu 20%. Și au făcut aceasta frumos rugăți chiar de frunțașii întemeiatori de ai institutului, chiar de aceiași cari azi cu majoritatea lor măiestrită, bătându-și peptul strigau: „Să votăm, și se mergem mai departe.“

— „La revedere,“ li s'a strigat. După ce s'a încheiat victorioasa campanie pusă cu rafinerie la cale, sigur că și ei, domnii „tribuniști“ vor fi înțeles rezultarea.

În fine însă, pentru ca să luminăm pe onor. acționar despre o apucătură non plus ultra a viclenilor și șireticilor directori ce nu vor să fie controlați decât prin sineși, iată mai comunicăm cumcă dl A. Brote conducătorul a pus pe funcționarul institutului dl Roman ca să primească 48 de oare mai nainte de adunarea generală acțiunile și plenipotențiile de la acționari sau concrezuți acelora, apoi acel funcționar al institutului de la cunoștii plecați ai direcțiunii a primit acțiunile cu tot cu plenipotință, iar de la dl. Preda, Diaconovich, a primit numai acțiunile, declarând, că plenipotențiile nu e de lipsă a se depune și n'are instrucțiune a le primi, ci să le ducă cu sine în adunare. Când colo ce să vezi! Președintele Dr. Aurel Brote deși a recunoscut că el a însărcinat pe Roman cu primirea acțiunilor și deși Roman a mărturisit că plenipotențiile i s'au oferit, dar el nu

le-a primit, totuși a denegat valoarea plenipotențelor și verificarea voturilor plenipotențiatilor! Atâta culezare și acrușinare nu s'a mai pomenit în „corporațiuni comerciale“, cum zice dl Bechnitz, demnul reprezentante al prea demnului episcop Popea!

După verificare făcându-și elica calculul voturilor, și văzând, că și după primirea plenipotențelor cu înșelătuine respinsă, ea tot este în majoritate, ca deodată să facă mărinoasă și, resfăcând votul de mai înainte respingător, admise primirea plenipotențelor minorității.

Aceste sunt faptele nude, iar învățătură din ele e: vai de cauza română când ai de a face cu oameni neconștiințioși, cari tocmai când o poartă în gură mai tare, atunci umblă s'o exploateze mai puternic în mod speculativ. *Correspondentul.*

Așa dar mințește Tribuna când își bate gura: „cine prin toate faptele lui nu pentru națiune lucrează, cruțare să nu aștepte de la noi!“

Ce zice numai Correspondentul Luminatorului?

„Vai de cauza română, când ai d'a face cu oameni neconștiințioși, cari tocmai când o poartă în gură mai tare, atunci umblă s'o exploateze mai puternic în mod speculativ!“

Așa este!

Dar, nu e vorbă, găsim destul alt gunoi în Tribuna. Iată cuprinsul unui număr (40):

„Profesor bătăuș. — Furt. Un hoț indrăsnit. — Romanul unui banchier. — Un tată ucigaș. — Tunel surpat. — O dramă conjugală etc. etc.“

Firește tot gunoiul acesta-i strâns pentru a negri societatea ungurească. Blăstămățiile tribuniștilor își cruțate.

De exemplu nu-și aduce Tribuna aminte de următoarele șire ale Timpului din București (nr. 51):

„Un scandal universitar. D. dr. Râmniclean, făcând parte într'un juriu profesoral pentru un concurs, cu d. dr. V. Babeș, a vrut să bată pie acesta și i-a spus, față cu colegii săi, că îi va „uaga niște palme, în cât să-și culegă dinții de pe jos.“ D. Babeș a supus cazul, printr'o adresă, ministrului instrucțiunii publice, care va numi o anchetă.“

Iată, nu numai între unguri sunt profesori bătăuși, ci și între români. Și cunoscând însușirile lui Babeș, recunoaștem, că dl. Râmniclean a putut veni în așa stare, ca să-i „tragă niște palme.“ După-ce omul își iă satisfacție cum poate.

Cui îi pleznește prin minte să afirme ca pentru atari lucruri o nație îi răspundătoare? — Tribunei, care cu mare dulceață strînge gunoiul altora, dar al său îl ascunde sub sine!

*

Calumniatorul lui Șaguna ar fi, după părerea Tribunei, M. G.

Am afirmat, că Șaguna a avut un spirit negustoresc, în politică a fost un cameleon, în biserică lacom, superb, fără simț patriotic, neconstituțional și mai înainte de toate: un creștin netolerant, mai ales cu greco-catolicii din patrie.

Toate aceste au fost dovedite de noi în primul număr al revistei noastre.

Cu privire la punctul din urmă afirmăm: ținta lui Șaguna a fost răsipirea bisericii greco-catolice din Transilvania.

Iată dovada noastră. Nu vorbim despre insultele nenumărate ale lui în contra bisericii greco-catolice, vorbim numai despre un act public, care își are dosarul său în „Măgăzinul istoric pentru Dacia“ publicat de A. Trebonian (1851, pag. 3) și care ne arată sintemintele lui Șaguna față cu cealaltă biserică a românilor. Nu mințim, noi vorbim totdeauna după documente publice.

Leményi, episcopul Blajului, fiind de sintământ patriotic, constituțional, a căzut în disgrăția cercurilor vieneze. Șaguna, grecul lacom, a cugetat: Acum ori nici odată! S'a șters la Olmütz și a așternut o suplică împăratului. Iată câteva puncte din ea:

„3) deschiderea cât mai curând a unui congres universal a toată națiunea spre constituirea sa, și în parte:

- a) spre alegerea unui cap național etc.
- b) spre alegerea unui senat național etc.
- c) spre alegerea unui cap ecclesiastic de sine stătător, care se va întări de Majestatea Sa, și supt care vor sta ceialalți episcopi naționali.“

Nu rîdeți oamenilor, acestea 'su lucruri serioase!

Un cap ecclesiastic sub care vor sta toți episcopii naționali! O nebuniă nespusă de ale lui Șaguna! De bună samă, Șaguna s'a îngrigit și de vr'o lege națională, contopită din legea orientală și greco-catolică.

Sau a cugetat numai și numai la legea orientală? Da. Nu credem el să se fi luptat

pentru un cap ecleziastic gr. catolic, supt care să stee toți ceilalți episcopi naționali, adecă și cei neuniți.

Di Popea interpretorul și adoratorul lui Șaguna în scrierile sale, ar face un bine public, dacă ar dovedi că noi într'adevăr lovim cu calumni în semizăul Șaguna reproducând nebunii copilărești de astfel!

Sau semizăii pot face ori-ce nebuniă fără frică?

*

Foile noastre naționale (?), vorbind despre alegerile din Ungaria, de luni de zile vorbesc despre mituiri, asupriri, abusuri, vătășiri de sânge etc., voind firește, a desonesta în lumea largă toată viața noastră constituțională. Spiritele în toată lumea cu ocasiunea alegerilor, is mai agitate și se întâmplă de multe-ori lucruri demne de compătimire. În mult lăudata Româniă încă se pot registra iregularități, abusuri. Iată câteva puncte din scrisoarea partidelor opoziționale adresate regelui:

„Faptul e grav căci cuprinde întreita dovadă:

„1) a amestecului poliției M. Sale în alegeri;
„2) a întrebuintărei bătelor de cătră guvernul M. Sale, pentru a-și asigna succesul în alegeri;

„3) a complicității candidaților guvernului M. Sale în acte de corupțiune electorală; căci corupțiunea electorală este: când „voinicii“ întrebuintați de autorități vin a doua zi de vot pe la candidați cu carta comisarului poliției Majestăței Sale, să reclame prețul serviciilor nelegiuite ce au adus în alegeri.

„Îngerințele autorităților, întrebuintărea violenței de cătră autorități, darea de bani în alegeri de cătră candidați, sunt delictate provăzute și pedepsite de lege. etc.“

Nonă nu ne vine în minte ca să cedem acestor acuzări, sau să negăm moralitatea regimului român pentru atari afirmări nebasate, venite din partea opozițiunii. În Româniă însă mulți vor pune jurământ pentru cele zise de Tribuna și Gazeta în contra regimului unguresc!

Să nu stricăm voia răutăcioșilor, nici a proștilor, care cred!

*

Iarăși Tribuna. Zice (nr. 42):

„Organele de publicitate din Cluj se înșală dar, când cred, că exemplul bărbaților de vederile lui Moldován Gergely atrage, și au să aștepte mult după „zoriile, contra cărora se luptă oamenii în tunerecului!“

Apoi columna următoare:

„Era păcii! În articolul de fond al numărului său de ieri „Magyar Híradó“ din Cluj vorbind despre dușmănia ce „Valachii o au pentru iubitorii lor campatrioți maghiari,“ spune, că în curând are să sosască era păcii! Știți cine o pregătește? Nu ri-deți: Moldován Gergely, prin revista sa „Ungaria“ în care scrie pentru a lumina mintea Românilor și a le nobilita inimile... Cât de mărginiți sunt ziaristii din Cluj! Chiar o săcătură ca Moldován Gergely e în stare să-i facă a scrie aberațiuni ca acestea.“

Nu putem dicta ziaristilor ungurești în ce mod să scrie despre Revista noastră. Voiu, ca pacea între poporul român și maghiar să fie neconturbată. Însă nu voiu pace nici cu „vagabunzii literari“, dela Tribuna, nici cu aceia cari ca niște lăcuste rod la acțiunile bănăștenilor în numele „intereselor naționale“.

Nu știm atrag, sau ba ideile noastre, de una însă suntem convinși, că Tribuna cu gunoiul adunat nu va lumina mintea, nici va nobilita inima Românilor. Noi scriem după simț, că ne cade bine; Tribuna scrie în umbra acțiilor; noi putem fi săcături, că nu ne 'n-grașă nimene. Ne mirăm de cei de la Tribuna, cari nici după roaderea acțiilor nu-'su grași, ci trēbue să moară, în risul tîrgului, de morbul ce să numește: heptică.

Cu atari pișcături încă n'a învins nici o muscă! Musca știe pișca, dar la prima hășăire sboară pe alt nas! Tribuniștii is muștele națiunii alungate de pe tot nasul. Odichnă dulce au numai pe gunoiu!

*

Cum își ține Liga din București statutele?

Câteva puncte din statute:

„Art. 5. Numai românii, cari printr'o declarațiune scrisă se obligă a se devota scopului Ligei vor fi primiți ca membrii în conformitate cu dispozițiunile articolului următor.

„Art. 6. Ori și cine voiește a fi membru al Ligei va nainta cererea cătră comitet, care o dator să se pronunță în cea d'întăiu a sa ședință.“

Apoi în adunarea generală, precum am amintit în nr. nostru 4., s'a hotărît:

„Adunarea să aleagă o comisiune, care să facă o listă de toți ardelenii, să-i înscrie în Ligă, iar dacă vor refusa să fie proșcriși,“

Bine zice Hașdău:

Suntem copii, ne jucăm de-a politica!

Logică, maturitate dlor! Maturitate!

Crix-Crax.

JOCUL DE-A POLITICA.

Studentii din Paris, precum ar zice dl Haşdeu, zilele trecute s'au jucat „d'a politica“ publicând în foile din Paris un protest în favoare (?) românilor din Ungaria, protestând în contra „persecuţiunilor sistematice“ ale Ungurilor. Iată acuşările:

„Printr'un sistem de legi şi măsuri speciale (??) românii sunt ameninţaţi în existenţa lor civilă.“ (Minciună!)

„După o lege din 1874 censul electoral la români e de 28 fl. (minciună); la unguri 5 fl. (minciună); ungurii nu cruţă nici un mijloc de a-i pune în impnsibilitate pe români, de a-şi exercita dreptul lor de vot; aşa în parlament românii n'au nici un reprezentant (două minciuni; de pasivitatea noastră proclamată în 1869, aşa dar' înaintea legii electorale din 1874, ştudenţii din Paris n'au cunoştinţă.)

„Românilor este interzisă viaţa publică locală (minciună); fiindcă dinşi sunt eschişi din toate funcţiunile publice (mişeliă, minciună!)

„Românii îs împedecaţi de a deschide şcoale româneşti (minciună, avem 3700 de şcoli româneşti, toată Romania are numai 3000).

„Libertatea presei nu există pentru ro-

mâni (minciună ruşinoasă, dovadă Tribuna, rana presei libere.)

„Dup' o lege excepţională jurnalistul dat în judecată trebuie să supoarte toate cheltue-lile procesului, chiar şi când el ar fi achitat! (Minciună colosală!)

„Dup' o lege din 1891 se vor înfiinţa în toate comunele asile, în care toţi copiii români de la 3 la 6 ani vor fi forţaţi a învăţa limba maghiară“ (minciună neuzită!)

Adecă noi suntem subjugăţi, persecutaţi, chinuiţi, de unguri, minune! totuşi suntem graşi, frumoşi, tari, avuţi, români din cap până 'n picioare; ne sporim din an' ce merge mai tare. Ţăranul la noi e deştept, mănca pâne albă, bea vin şi mănca, fireşte după sudoarea sa, carne grasă. În România după cum se vede din articolul nostru (Două coferinţă) ţăranul e schelet, pē zî n'are nici un chilogram de mă-laiu, e subt de măduă, de toate puterile. De cine? De maghiari, de legile excepţionale (!) ungureşti doară? Ba, de boieri şi de legile boiereşti.

Lăsaţi cu jocul de-a politica; mai 'n-ainte de toate îmbrăcaţi-'l cu carne sceletul românesc, ca să fie ca noi cei chinuiţi!

(--)

BIBLIOGRAFIE.

Ni s'au trimis următoarele publicăţiuni:

— *Românii din regatul ungar* şi politica maghiară, de Joan Slavici.

(O bruşură plină de minciuni. „Vagabundul vestit literar“ despre treburile noastre minţeşte chiar ca ş'un Țigan de laiă. Nici nu ne vom ocupa serios cu dînsul. Dăm cuvîntul Calicului (nr. 3.): „Şi ce e în sine broşura lui Slavici? E mine insana în corpore insano; o gugumană diplomatică concipiată d'un individ (??) care punēnda-se în cap cugetă cu ochii de găină, joacă cancanul politiceii naţionale!“

— Rumânia din isvorul acest necurat îşi umple cofa sa despre stările noastre. Sērmană țară!)

Curca, comedie, într'un act, de Theocar Alexi preţul 15 cr. Braşov Editura şi Tipografia Alexi.

(E vorbă de o logodnă între Elvira şi Pîlang Antal, care se sărută cu Curca, servitoarea Elvirei, în ziua de logodnă; de dl Sunduc, care oferă 50.000 fl. Elvirei numai aşa din senin; de o dispută trasă de pēr asupra curcanilor; mai ales de toate e vorbă de o prostie necualificată, de un gust greşos al autorului, cu care n'ar putea exista nici

între Țigani, nu în oare-care societate cultă românească.)

Manual de gimnastică (cu numeroase ilustraţiuni) lucrat după planul ministerial pentru şcoalele populare, de Joan Prodan, profesor diplomat în gimnastică la şcoalele medii gr. or. rom. în Braşov. Cursul I. preţul 30 cr. Braşov. Editura şi Tipografia Alexi 1892.

(O broşură de mare folos, care la noi, mai ales la învăţătorii de la şcoalele elementare româneşti, va umple un mare gol. Autorul au adus un serviciu foloaitor instrucţiunii noastre. Recomandăm tuturor cărţica mult folositoare.)

 Posta redacţiunii.

R. Aiud. De bună-samă. — A. V. Bucureşti. Sē va comunica în numărul viitor. — C. Oradiă. Tot așa. — G. A. Budapesta. Salutare. — V. M. Avasfalu. Aşteptăm răspuns. — N. P. Sibiu. Vē mulţămim foarte frumos pentru lucrarea interesantă. În numărul viitor. — P. A. Paris. N'am primit nimic. Felicităţile noastre. — A. M. Bucureşti. S'a espedat. Nu credem.